

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Bakalářská práce

2010

Hana Ďurić Mikolajková

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta
Ústav světových dějin

Bakalářská práce

Hana Ďurić Mikolajková

Vývoj pohledu katolické církve na problematiku lidských práv v 19. a 20. století

The development of the Catholic Church's view on the human rights problems
in the 19th and 20th century

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze, dne 13. ledna 2010

Hana Ďurič Mikolajková

Anotace

Bakalářská práce se zabývá vývojem pohledu katolické církve na lidská práva a svobody v období od Velké francouzské revoluce až po pontifikát Jana XXIII. Na základě papežských encyklik jsou ukázány proměny přístupu jednotlivých papežů k problematice lidských práv a svobod.

V úvodní kapitole je vysvětleno, že idea lidských práv a svobod nebyla katolické církvi cizí. Považovala svobodu člověka, který je obrazem Božím, za dar od Boha. Z toho však vyplývaly určité povinnosti a poslušnost vůči Bohu, a proto se katolická církev stavěla proti bezmezné svobodě, hlášané osvícenstvím a požadované francouzským lidem. Strach ze zničení katolického náboženství a revoluční způsob šíření ideje lidských práv a moderních myšlenek církve zatvrdil. Začala se bránit novotám. Vrchol přišel za pontifikátu Pia IX., jenž zavrhnul celé moderní myšlení, nové směry a pokrok a prohlásil je za bludy.

Se Lvem XIII. však přišla změna stylu a papež se začal věnovat se zpožděním problémům společnosti, především sociální otázce. Jeho nástupce Pius X. se ale vrátil k tradici Pia IX. a tvrdě zasahoval proti modernismu v katolickém prostředí.

První světová válka, vzestup totalitních ideologií, druhá světová válka a zločiny proti lidskosti donutily katolickou církev, aby se člověk a jeho ochrana dostali do středu jejího zájmu. Pius XI., Pius XII. a Jan XXIII. už nehovořili o člověku jako o individuu, ale jako o osobě. Usilovali, aby nebyla pošlapávána lidská důstojnost. Pius XII. a Jan XXIII. zdůrazňovali, aby si samotní lidé byli vědomi vlastní hodnoty a bojovali za svá práva. Jan XXIII. k lidským právům také doplnil povinnosti člověka, aby ve společnosti panoval řád, nikoli anarchie.

Během pontifikátu Jana XXIII. bylo završeno otevírání katolické církve moderní společnosti a církev se stala významným zastáncem lidských práv a svobod.

Annotation

The dissertation describes the development of the Catholic Church's view on the human rights problems during the period from the time of Great French revolution until pontificate of John XXIII. Different perspectives and its views on human rights of every pope are reflected in the encyclicals.

It is explained in the introduction, that the idea of the human rights was not new to the Catholic Church. It considered human's freedom a gift from God. According to the Catholic Church people had duties towards God and had to listen to him and therefore the Catholic Church was against unlimited freedom during the period of the Enlightenment and Great French revolution. The Catholic Church was afraid of destroying Catholic religion and as a result it was against revolutionary propagation of human rights and modern ideas. Pope Pius IX. announced all modern ideas and new movements as nonsense.

There was a change in the approach of Leo XIII. when he started to dedicate to social problems, particularly the social question. His successor Pius X. came back to tradition of Pius IX., who interfered against modernism in the Catholic Church.

The Catholic Church was forced by the First World War, totalitarian ideas and the Second World War to protect human being. Pius XI., Pius XII. and John XXIII. stopped talking about human being as an individual, but talked about human being as a person. They strived for not to dishonour human's dignity. Pius XII. and John XXIII. emphasized that it is important for people to be aware of their own dignity and to ask for their own rights. John XXIII. added human duties to the human rights, because he wanted an order in society not anarchy.

During the pontificate of John XXIII. opening Catholic Church to modern society was finished and the Catholic Church has become an important supporter of human rights and freedom.

Obsah

Úvod	6
1. Obecně o lidských právech	9
1.1. Definice lidských práv	9
1.2. Dělení lidských práv	10
1.3. Pojetí lidských práv	11
2. Vývoj pohledu katolické církve na lidská práva	14
2.1. Postoj katolické církve k myšlenkám Velké francouzské revoluce	14
2.2. Bránící se církev	17
2.2.1. Období 1800 – 1846.....	17
2.2.2. Období 1846 – 1878.....	20
2.3. Pontifikát Lva XIII. (1878 – 1903)	24
2.4. Období 1903 - 1922.....	28
2.5. Pontifikát Pia XI. (1922 – 1939)	30
2.6. Pontifikát Pia XII. (1939 – 1958).....	34
2.7. Pontifikát Jana XXIII. (1958 – 1963).....	37
3. Výsledný souhrn a hodnocení	42
3.1. Souhrn podle papežů	42
3.2. Souhrn podle lidských práv	44
Závěr	50
Seznam literatury	51

Úvod

Problematika lidských práv a svobod je v současnosti velmi zmiňovaným tématem. Ochrana člověka se stala v evropské společnosti hodnotou, kterou je potřeba hájit a dále šířit. Katolická církev je rovněž hlasatelkou lidských práv a svobod, ale její cesta k této úloze byla komplikovaná.

Bakalářská práce se zabývá nastíněním vývoje pohledu katolické církve na lidská práva a svobody od Velké francouzské revoluce až do pontifikátu papeže Jana XXIII. Chronologicky podle pontifikátů papežů jsou rozebírány papežské dokumenty vztahující se k právům a svobodám člověka a k modernismu. Rovněž jsou zde zmiňovány události mající vliv na stanoviska jednotlivých papežů k této problematice. Je to období, kdy katolická církev zprvu odmítající lidská práva a svobody, hlásané revolucí, postupně měnila názor a od doby Jana XXIII. se stala důležitou zastánkyní lidských práv a svobod.

Katolická církev nebyla odpůrkyní všech lidských práv a svobod. Odmítala především neomezenou svobodu a z ní odvozená občanská a politická práva, o kterých si myslela, že by mohla přinést fatální následky pro celé katolické náboženství. Byla to např. svoboda vyznání, svoboda projevu a tisku a svoboda svědomí. Naopak se svojí sociální naukou, založenou Lvem XIII., se podílela na vzniku sociálních a hospodářských práv člověka.

Cílem této bakalářské práce je naznačit složitý vývoj pohledu katolické církve na lidská práva a svobody od Velké francouzské revoluce až do pontifikátu Jana XXIII. a na základě papežských dokumentů – encyklik, dekretů, breve a projevů, zaznamenat nazírání jednotlivých papežů na práva a svobody člověka. Bakalářská práce nevěnuje pozornost analýzám, studiím a dobovým spisům, jež reagovaly na tyto papežské dokumenty. Dalším záměrem je stručně upozornit na význam papežů Pia XI. a Pia XII. pro přijetí ideje lidských práv a svobod katolickou církví. Oba papežové jsou často opomíjeni v přínosu v oblasti lidských práv a největší zásluhy jsou připisovány Janu XXIII.

Tento cíl bakalářské práce je také důvod, proč jsem si dané téma zvolila. Velmi často jsem se setkávala při četbě o lidských právech jen s povrchním popisem historického vývoje vztahu katolické církve k právům člověka. Zmiňován byl především odpor k myšlence svobody, pokroku a modernismu ze strany katolické církve, následné zmírnění za pontifikátu Lva XIII. a konečné přijetí za Jana XXIII. a druhého vatikánského koncilu. Období Pia X., Benedikta XV. a hlavně Pia XI. a Pia XII. nebylo téměř připomínáno.

Bakalářská práce je zpracovávána přímou a komparativní metodou. Je rozdělena do tří kapitol. První kapitola se zabývá velmi stručným seznámením s pojmem lidská práva a svobody,

rozdělením lidských práv na práva první, druhé a třetí generace a pojetím lidských práv a svobod.

Druhá kapitola je stěžejní částí bakalářské práce. Je rozpracovaná do sedmi podkapitol, které zaznamenávají vývoj pohledu katolické církve na lidská práva a svobody. První podkapitola se věnuje Velké francouzské revoluci, vzniku Deklarace práv člověka a občana, situaci katolické církve během revoluce a reakci katolické církve na tyto události. Prostřednictvím papeže Pia VI. katolická církev zamítla všechny revoluční myšlenky.

Druhá podkapitola obsahuje dobu bránící se církve a je rozdělena do dalších dvou podkapitol. Zabývá se obdobím Pia VII., Lva XII., Pia VIII., Řehoře XVI. a Pia IX., kde jsou zavrhujeví stanoviska katolické církve vůči právům a svobodám člověka a modernismu prohlášena v encyklice Řehoře XVI. *Mirari vos* a v encyklice Pia IX. *Quanta cura* a v *Syllabu erorum*. V této kapitole jsou rovněž zmíněny nové proudy vznikající v katolickém prostředí – tradicionalismus, liberální katolicismus a ultramontanismus.

Třetí podkapitola zaznamenává dobu Lva XIII., který se snažil reagovat na problémy společnosti a nabídnout alternativy vůči socialismu a liberalismu. Jeho postoj k lidským právům a svobodám byl již umírněnější a encyklikou *Rerum novarum* podpořil vznik sociálních a hospodářských práv.

Čtvrtá podkapitola se krátce zmiňuje o Piovi X. a jeho antimodernistickém přístupu a Benediktu XV., jehož pontifikát tvořila především první světová válka.

Pátá a šestá podkapitola se věnuje Piovi XI. a Piovi XII. a době, kdy vzrůstala moc totalitních ideologií a proběhla druhá světová válka. Zločiny proti lidskosti donutily papeže, aby postavili člověka a jeho ochranu do středu zájmu katolické církve.

Sedmá podkapitola završuje přijetí lidských práv a svobod katolickou církví a otevírání církve moderní společnosti. Papež Jan XXIII. v encyklice *Pacem in terris* vyjmenovává práva a svobody člověka, ale zdůrazňuje i povinnosti.

Třetí kapitolu tvoří konečné shrnutí a hodnocení vývoje pohledu katolické církve na problematiku lidských práv. Jsou zde zmíněna některá významná lidská práva, ke kterým měla církev složitý vztah a která naopak hájila.

Základními prameny pro studium vztahu katolické církve k lidským právům jsou papežské dokumenty. Bakalářská práce čerpá z encyklik *Mirari vos*, *Singulari nos* Řehoře XVI., *Quanta Cura* Pia IX., *Immortale Dei*, *Libertas praestantissimum*, *Rerum novarum* Lva XIII., *Pascendi dominici gregis* Pia X., *Ad beatissimi apostolorum Benedikta XV.*, *Quadragesimo anno*, *Non abbiamo bisogno*, *Mit brennenden Sorgen*, *Divini redemptoris* Pia XI., *Summi pontificatus*, *Divino afflante spiritu*, *Humani generis* Pia XII. a *Mater et Magistra*, *Pacem*

in terris Jana XXIII. Rozebírá také breve *Quod aliquantum* Pia VI., *Syllabus* Pia IX., dekret *Lamentabili sane* Pia X. a vánoční projevy Pia XII. z roku 1942 a 1944.

Při studiu daného tématu se naráží na nedostatek literatury jak zahraniční, tak i české. V českém prostředí se mu věnuje pouze organizace Centrum pro studium demokracie a kultury. Pod vedením Jiřího Hanuše jsou vydávány sborníky statí zabývajících se obecně lidskými právy a křesťanstvím. Historický vývoj vztahu katolické církve k lidským právům však tvoří jen zlomek. Zájem o studium této problematiky ale začíná vzrůstat u studentů teologických fakult, kteří zveřejňují výsledky bádání v diplomních či bakalářských pracích. Náleží mezi ně např. diplomová práce Ladislava Kylara na téma Církev a občansko-demokratický princip a bakalářská práce Miroslava Gála na téma Katolická církev a lidská práva. Některé příspěvky je možno nalézt i v křesťanských časopisech *Salve*, *Teologické listy*, *Revue Proglas* či *Teologický sborník*.

Mezi zahraniční autory věnující se vztahu katolické církve k lidským právům patří např. Felix Hafner - *Kirchen im Kontext der Grund- und Menschenrechte*; Jozef Punt - *Die Idee der Menschenrechte: ihre geschichtliche Entwicklung und ihre Rezeption durch die moderne katholische Sozialverkündigung*; Gertraud Putz - *Christentum und Menschenrechte*; Roger Ruston - *Human rights and the image of God*; Paul Wuthe - *Für Menschenrechte und Religionsfreiheit in Europa. Die Politik des Heiligen Stuhls in der KSZE/OSZE* a Hans Maier.

1. Obecně o lidských právech

Pojem lidských práv se začíná objevovat až ke konci 18. století. Práva člověka existovala již dávno před tím, ale ve stavovské společnosti se týkala jen určitých skupin lidí. „...o lidských právech, o jejich uplatňování či (ne)dodržování můžeme obecně mluvit až od okamžiku, kdy je člověk pochopen na základě své individuální svobody, vycházející z odpovědného (sebe)určení.“¹ Součástí dokumentů vydaných během bojů za nezávislost USA a během Velké francouzské revoluce byly také deklarace práv člověka, jež každému jedinci přiznávaly jeho přirozená práva vycházející z lidské důstojnosti.

1.1. Definice lidských práv

Existuje mnoho různých definic lidských práv. Jedna z nich říká, že lidská práva jsou rovná a nezczitelná práva, která jsou člověku dána na základě jeho přirozeného bytí a jsou nezávislá na jakékoli příslušnosti k nějakému státu či skupině.² Všeobecná deklarace lidských práv, vydaná OSN v roce 1948, upřesňuje ve svém 2. článku, že každý člověk má práva a svobody „bez jakéhokoli rozlišování, zejména podle rasy, barvy, pohlaví, jazyka, náboženství, politického nebo jiného smýšlení, národnostního nebo sociálního původu, majetku, rodu nebo jiného postavení.“³ Lidská práva lze také definovat jako „...univerzálně platné (časem a prostorem neomezené) společenské normy předcházející pozitivnímu zákonodárství, jež je povinno je při formulování veškerých konkrétních zákonů respektovat.“⁴

Vedle pojmu lidská práva se objevuje i termín základní práva, která označují práva člověka zakotvená v ústavě.⁵

Hlavním smyslem lidských práv je „uznání přirozené důstojnosti“ člověka, aby nedocházelo k dalšímu „zneuznání lidských práv a pohrdání jimi“, jež vedlo „k barbarickým činům, urážejícím svědomí lidstva“. Lidská práva mají „vybudovat svět, ve kterém lidé, zbavení

¹HANUŠ, Jiří. *Křesťanství a lidská práva*. Brno: CDK, 2002, s. 14.

²„Unter „Menschenrechte“ versteht man jene Summe von unveräußerlichen und unverzichtbaren Rechten, die jedem Menschen aufgrund seines Wesens, von Natur aus zustehen, unabhängig von der Zugehörigkeit zu einem bestimmten Staat oder einer bestimmten Gruppe.“ PUTZ, Gertraud. *Christentum und Menschenrechte*. Innsbruck: Tirolia-Verlag, 1991, s. 12.

³Všeobecná deklarace lidských práv a svobod. [online] <<http://www.angelfire.com/journal/deklarace/>> [cit. 2009-12-30].

⁴SOUSEDÍK, Stanislav. Idea lidských práv a její dvě verze. *Teologické texty*, 2007, roč. 18, č. 3, s. 132.

⁵PUTZ, Gertraud. *Christentum und Menschenrechte*, s. 13.

strachu a nouze, se budou těšit svobodě projevu a přesvědčení.”⁶ Lidská důstojnost se stala v evropské společnosti hodnotou, jež je potřeba chránit zákonem.

Podle Hanse Maiera mají lidská práva čtyři základní rysy. Jsou univerzální, individuální, vrozená a na základě svého původu a povahy zakládají nároky vůči státu. To znamená, že lidská práva se týkají každého člověka bez jakéhokoli rozdílu. Nezáleží na původu, majetku, vzdělání aj. Svá práva získává člověk jako individuum, nemusí patřit do žádné společenské skupiny či stavu. Pouze tím, že se člověk narodí, jsou mu garantována jeho přirozená práva. Stát musí respektovat tato lidská práva, jež existovala dříve než samotný stát, a nesmí omezovat osobní svobodu člověka.⁷

1.2. Dělení lidských práv

Během dvou staletí se rozsah lidských práv stále zvyšoval. Na základě svých přirozených práv požadovali lidé i další práva, která se dnes označují za sociální, kulturní a hospodářská. V současné době se ještě rozšířila o tzv. ekologická práva. Souhrnně se všechna lidská práva, kromě ekologických, objevila až ve Všeobecné deklaraci lidských práv v roce 1948.

Existuje mnoho variant, jak dělit lidská práva.⁸ Jedna z hlavních je rozlišení na první, druhou a třetí generaci lidských práv. První generace obsahuje politická a občanská práva, jejichž základem jsou požadavky amerického a francouzského lidu, zaznamenaných v Deklaraci nezávislosti Spojených států amerických a v Deklaraci práv člověka a občana.⁹ Jsou to např. právo na život, svobodu a osobní bezpečnost; právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženství; vlastnické právo aj.¹⁰

V druhé generaci lidských práv jsou zastoupena práva sociální, kulturní a hospodářská, která vznikla jako reakce především na průmyslovou revoluci a dělnickou otázku. Formulovala

⁶Všeobecná deklarace lidských práv.

⁷MAIER, Hans. Lidská práva – nárok na obecnou platnost a kulturní diferenciaci. In *Lidská práva. Nárok na obecnou platnost a kulturní diferenciaci*. Ed. HANUŠ, Jiří. Brno: CDK., 2001, s. 8-9.

⁸Podrobnější popis viz. MORAVČÍKOVÁ, Michaela. *Cirkev a lidské práva*. Bratislava: Ústav pre vzťah štátu a cirkví, 2002, s. 58.

⁹*Občanská a lidská práva*. Ed. PAVLÍČEK, Václav. Praha: ALEKO, 1991, s. 49-50., FERRO, Marc. *Dějiny Francie*. Praha: NLN, 2006, s. 160-161., SOBOUL, Albert. *Velká francouzská revoluce*. Praha: NPL, 1964, s. 126-127.

¹⁰K politickým a občanským právům dále patří: právo na ochranu zákonem; právo na rovnost před zákonem; právo na spravedlivý soud a presumpci nevinu; právo na ochranu před zásahy do soukromého života, rodiny, domova a korespondence; právo na ochranu cti, pověsti a jména; právo na svobodu pohybu, pobytu a státní příslušnost; právo na svobodu přesvědčení a projevu; právo na svobodu informací; právo svobodu shromažďování a sdružování; svoboda tisku; volební právo a právo podílet se na správě veřejných věcí. MORAVČÍKOVÁ, Michaela. *Cirkev a lidské práva*, s. 59., *Všeobecná deklarace lidských práv*.

se během 19. století a první poloviny 20. století. Patří mezi ně: právo na práci, svobodnou volbu zaměstnání, spravedlivé a uspokojivé pracovní podmínky a ochranu proti nezaměstnanosti aj.¹¹

Třetí generace lidských práv vzniká až ve druhé polovině 20. století, kdy začíná být kladen důraz na životní prostor člověka a práva jednotlivých států. Tato práva nejsou pojímána v tradičním smyslu - nejsou totiž určena člověku jako jednotlivci. Zařazují se spíše k mezinárodním právům a právům států.¹² Často jsou práva třetí generace označována i jako práva solidarity. Řadí se k nim: právo na mír, zdravé životní prostředí, rozvoj, sebeurčení a další kolektivní práva specifických sociálních skupin např. národnostních menšin.¹³

1.3. Pojetí lidských práv

Přijetí lidských práv katolickou církví je výsledkem mnoha střetů v politické a sociální oblasti. Tyto rozkoly vycházely především z rozdílného vnímání lidských práv katolickou církví a evropskou společností, která prošla epochou osvícenství a pro niž „...jsou lidská práva jedním z primárních cílů, což může vyústit až v přesvědčení o jejich absolutní platnosti a nadřazenosti morálním principům, katolická církev nazírá práva a svobody člověka optikou teologicky chápaného mravního řádu. Církev si je vědoma zneužitelnosti lidských práv. Proto spíše poukazuje na hranice svobod člověka, na povinnosti a odpovědnost, které jsou s nimi spojeny apod.“¹⁴

Osvícenství se nevyznačovalo ve všech evropských zemích silným protináboženským postojem, jako tomu bylo ve Francii. Také tam měl z počátku osvícenský duch s katolickou církví stejný cíl. Jak uvádí Jiří Hanuš, jeden společný záměr byl přivést člověka k vědomí vlastní svobody, aby člověk nepodléhal tlaku veřejnosti a uměl projevit beze strachu vlastní názor.

¹¹K sociálním, hospodářským a kulturním právům dále patří: právo na stejný plat za stejnou práci; právo na spravedlivou a uspokojivou odměnu, která by zajišťovala člověku a jeho rodině živobytí; právo zakládat a vstupovat do odborových organizací; právo na odpočinek, na zákonné vymezení pracovních hodin a na pravidelnou placenou dovolenou; právo na životní úroveň, která zajistí zdraví a blahobyt i zdraví a blahobyt celé rodiny; právo na ochranu rodiny, mateřství a dětí; právo na vzdělání; právo účastnit se kulturního života společnosti; právo na ochranu morálních a materiálních zájmů, které vyplývají z vědecké, literární nebo umělecké tvorby člověka. MORAVČÍKOVÁ, Michaela. *Církev a lidské práva*, s. 59., *Všeobecná deklarace lidských práv*.

¹²PUTZ, Gertraud. *Christentum und Menschenrechte*, s. 234.

¹³MORAVČÍKOVÁ, Michaela. *Církev a lidské práva*, s. 60.

¹⁴BUDKOVÁ, Lenka. *Srovnání pojetí lidských práv mezinárodních institucí a katolické církve – závěr*. [online] <http://www.distance.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=6&idc=41&Itemid=57> [cit. 2009-12-30].

Druhý spojující moment vycházel ze společné víry v možnost vychovávat člověka, který je následně schopen svobodně myslet a rozhodovat se.¹⁵

Přestože existuje spojující prvek mezi katolickou církví a osvícenstvím, ve vnímání lidských práv a svobod se rozcházejí. Podle Stanislava Sousedíka se vytvořily dva proudy, z nichž jeden se odvolává na křesťanskou tradici a druhý čerpá především z osvícenství. Rozlišuje se tak teistické a antropocentrické pojetí lidských práv, jež se v zásadě liší ve svých východiscích. Teistické pojetí mající křesťanský původ vychází z biblického výroku, že člověk je Božím obrazem, a z toho faktu je odvozena lidská důstojnost člověka. „*Bůh stvořil člověka, aby byl jeho obrazem, stvořil ho, aby byl obrazem Božím*” (Gn, 27). Antropocentrické pojetí odkazující se na osvícenskou tradici charakterizuje odvozování lidských práv z důstojnosti člověka, která je na Bohu zcela nezávislá.¹⁶

Rozdíl spočívá v odlišném pohledu na svobodu. Jestliže je člověk obrazem Božím, „...je určen z vůle svého tvůrce k tomu, aby Boha osobně poznával a miloval. Každá lidská bytost má z Boží vůle povinnost, aby každého jiného člověka uznávala a respektovala, a to v té míře, aby mu nebránila uskutečňovat jemu vlastní poslání.”¹⁷ Tento Boží zákon pak určuje, jaká má člověk práva a jaké povinnosti vůči druhým lidem.

Antropocentricky pojatá svoboda je oproštěna od transcendentna, je omezena pouze svobodou druhého člověka a stává se sama sobě zdrojem dalších lidských práv. Z takto pojaté lidské důstojnosti však byla odvozována práva člověka, která podle teistické tradice neexistovala a byla s ní dokonce v rozporu.¹⁸

Svoboda, kterou si sám vytváří a určuje člověk, a „nic nad ním”, co by ho omezovalo, to jsou hlavní důvody odmítání lidských práv a svobod katolickou církví, jež se tak začala bránit novým ideám. Prosazování nových myšlenek prostřednictvím revolucí rovněž nepomáhalo ke smířlivějšímu přístupu církve. Ke konci 19. století ztrácela obranná pozice církve smysl a dvě světové války a totalitarismus přiměly papeže k odlišnému nazírání na lidská práva.

Druhý vatikánský koncil našel v dokumentu *Gaudeum et spes* cestu ke smíření mezi teistickým a antropocentrickým pojetím, avšak pouze v některých právech, např. v právu na vlastnictví, svobodu projevu, tisku aj. Hlavním problémem už od Velké francouzské revoluce, který se stal klíčovým bodem střetů mezi oběma proudy a dodnes není vyřešen, je vymezení pojmu náboženská svoboda. Každá strana si pod ní představuje stále něco jiného. Katolická církev prosazuje možnost přihlásit se ke svému náboženství a neomezeně se účastnit liturgie,

¹⁵HANUŠ, Jiří. *Křesťanství a lidská práva*, s. 35- 36.

¹⁶BOFF, Leonardo. Problém lidských práv v církvi. *Teologický sborník*, 1997, roč. 3, č. 3, s. 44., SOUSEDÍK, Stanislav. *Idea lidských práv a její dvě verze*, s. 132.

¹⁷SOUSEDÍK, Stanislav. *Idea lidských práv a její dvě verze*, s. 133.

¹⁸SOUSEDÍK, Stanislav. *Idea lidských práv a její dvě verze*, s. 133.

slavení svátku aj. Avšak zvolit si své náboženství, či dokonce se hlásit k ateismu je pro ni nemyslitelné.

Jiří Hanuš říká, že pro interpretaci lidských práv a svobod, která vedla k jejich přijetí, byl použit teologický model, jenž se opírá o Boží příkaz hledat pravdu. „*V podstatě je založen na přesvědčení, že je možné dorozumění o obsahu lidských práv mezi křesťany a nekřesťany na rozumovém základě, a proto lze lidská práva uplatňovat vůči určité skupině, ba státu nezávisle na jejich světonázorové orientaci.*”¹⁹

Ačkoliv došlo k usmíření a přijetí lidských práv katolickou církví, neznamená to, že by byla problematika lidských práv vyřešena. Netýká se to jen katolické církve, avšak i celkového přístupu k univerzálnosti lidských práv a rozšiřování práv do zemí s jinou kulturní tradicí než evropskou.²⁰

¹⁹HANUŠ, Jiří. *Křesťanství a lidská práva*, s. 38.

²⁰Srov. PANNIKAR, Raimon. Je pojem lidská práva součástí výhradně západní kultury? *Teologický sborník*, 1997, roč. 3, č. 3, s. 3 – 21.

2. Vývoj pohledu katolické církve na lidská práva

2.1. Postoj katolické církve k myšlenkám Velké francouzské revoluce

Velká francouzská revoluce vyhlásila boj proti starému řádu ve společnosti. Její síla tvrdě zasáhla katolickou církev, která se musela vyrovnávat jak s majetkovými ztrátami, tak především s novými ideami, jež hlásalo revoluční hnutí.

Pro pochopení situace a role katolické církve v revoluci je třeba zmínit, že katolická církev ve Francii nutně potřebovala reformu, ale nebyla schopna ji sama uskutečnit. Podle Hanse Maiera její vnitřní stabilitu narušovalo její privilegované postavení ve státě, jež neodpovídalo dobovým poměrům, a sociální uspořádání francouzského duchovenstva, rozděleného na vyšší a nižší klérus. Vyšší klérus patřil mezi francouzskou aristokracii, jež byla spokojená se svým postavením a systémem v království. Nižší klérus se mnohdy pohyboval na pokraji chudoby, a proto vítal snahy o reformu církve a celé společnosti. Na počátku revoluce podporoval společně se třetím stavem reformy a usiloval o jejich naplnění.²¹ Projekt Ústavodárného shromáždění na splnutí státu a církve však ztroskotal na rozkolu v přiznávání práv katolické církvi a na stále sílícím antiklerikalismu a laicismu. Revolucionáři chtěli vytvořit novou společnost, založenou na osvícenském rozumu, ve které nebylo místo pro Boha. Po neúspěchu Civilní ústavy pro duchovenstvo, kdy část kněží na ni odmítla přísahat, po rozdělení církve na konstituční a katolickou a po nahrazení národního katolického náboženství za kult „Vyšší bytosti“ docházelo k postupnému vytlačování katolické církve ze společnosti a následnému procesu sekularizace.

Dne 26. srpna 1789 vyhlásilo Ústavodárné národní shromáždění, tvořené především třetím stavem, Deklaraci práv člověka a občana.²² Měla zajistit „volnost, rovnost a bratrství“, avšak zároveň měla pomáhat udržet nový režim u moci. Deklarace obsahovala 17 článků. První článek říkal, že se lidé rodí svobodní a rovní ve všech svých právech, jež jsou především

²¹Katolická církev byla ve Francii jako i v jiných evropských národních státech důležitým jednotícím prvkem a katoličtí kněží se stali významnými prostředníky k šíření revolučních idejí. Revoluce katolickou církev potřebovala a počítala s ní v novém státě. Z počátku nebylo napadeno postavení katolické církve jako národního náboženství, ani nebyla zpochybněna její sociální, pedagogická, výchovná a administrativní činnost. Reforma katolické církve měla zlepšit ekonomické zázemí nižšího kléru a zlepšit i postavení vůči nadřízeným biskupům, jimž měla být privilegia omezena. Hospodářská reforma církve narušila vztah mezi třetím stavem a nižším klérem a ustanovení Civilní konstituce pro duchovenstvo způsobilo jeho rozpad. Nový stát už nechtěl s církví spolupracovat, ale podřídit si ji. MAIER, Hans. *Revoluce a církev. K dějinám počátku křesťanské demokracie*. Brno: CDK, 1999, s. 62-84., DAWSON, Christopher. *Bohové revoluce*. Praha: Vyšehrad, 1997, s. 72 – 75.

²²*Deklarace práv člověka a občana*. [online]

<http://cs.wikipedia.org/wiki/Deklarace_pr%C3%A1v_%C4%8Dlov%C4%9Bka_a_ob%C4%8Dana> [cit. 2009-31-12]., FERRO, Marc. *Dějiny Francie*, s. 160-161., SOBOUL, Albert. *Velká francouzská revoluce*, s. 126-127.

svoboda, vlastnictví, bezpečnost a právo na odpor proti útlaku (2. a 17. článek). Svoboda je omezena pouze svobodou druhého člověka (4. článek).

Byla ustanovena rovněž náboženská svoboda (11. článek) a svoboda myšlení, projevu a tisku (12. článek). Zásadní roli zde hraje ustanovení o zákonu, jež vymezuje pravidla ve společnosti (5. článek) a na jehož utváření se občané mohou podílet buď osobně, nebo volbou zastupitelů (6. článek). Před zákonem jsou si lidé rovni, mohou získat přístup ke všem hodnotám, veřejným úřadům a zaměstnání na základě svých schopností (6. článek). Občané mají právo na spoluúčast při vytváření daňového systému, kontrolu financí a státní správy (14. a 15. článek). Daně mají být rovnoměrně rozloženy na občany podle jejich majetku (13. článek).

V trestním právu tvořilo průlom ustanovení, že člověk je pokládán za nevinného až do té doby, kdy je prokázána jeho vina (9. článek). Každý může být trestně stíhán pouze v případech stanovených zákonem a jen způsoby stanovenými zákonem (7. článek). Člověk může být potrestán pouze na základě zákona, jenž byl schválen a vyhlášen před spáchaným činem a trest musí být proveden rovněž podle zákona (8. článek).

Deklarace ustanovuje, že svrchovanost spočívá v národě (3. článek), ve kterém existuje veřejná, rozdělená moc sloužící ku prospěchu celé společnosti (12. článek). Pouze takový stát, jenž zajišťuje práva svým občanům a v němž není veřejná moc koncentrována do jedné ruky, může vytvořit ústavu (16. článek).

Jak upozorňuje Albert Soboul, v deklaraci existují omezení, která v zájmu veřejného blaha stojí v protikladu k jednotlivým svobodám. Jde především o náboženskou svobodu, jež by mohla být omezena, pokud by její projev rušil veřejný pořádek. Dále pak svoboda myšlení, projevu a tisku by mohla být často zneužívána a v takových případech má stát povinnost zasáhnout. Také rovnost lidí nemusí být vždy dodržena, jestliže by to bylo prospěšné pro společnost. Daně mají být rozděleny podle majetkových schopností jednotlivých občanů a ti se pak mohou podílet na vytváření a kontrole daní aj.²³

Papež Pius VI. se k deklaraci přímo po jejím vyhlášení oficiálně nevyjadřoval. Až události ve Francii v letech 1789 - 1891 donutily hlavu katolické církve reagovat. Během těchto tří let ztratila katolická církev v průběhu Velké francouzské revoluce jak své postavení ve společnosti, tak svůj majetek. V srpnu roku 1789 přišla o svá feudální práva a o příjem z desátků. Největší hmotná ztráta však nastala při konfiskaci a následném rozprodání církevního majetku, jehož výnos byl použit na splacení státního dluhu. Ústavodárné shromáždění ale začalo také zasahovat do záležitostí ryze církevních, které spadaly do pravomocí papeže, např. zrušilo řeholní sliby, rozpustilo řády a kongregace. Jen klášterům věnujícím se pedagogické

²³SOBOUL, Albert. *Velká francouzská revoluce*, s. 128.

a charitativní činnosti bylo povoleno působit. Mnichům a jeptiškám bylo umožněno opustit kláštery a vést občanský život.²⁴

Dne 12. července roku 1890 byla vyhlášena Civilní ústava pro duchovenstvo, která měla vytvořit národní církev zcela nezávislou na papežských zásadách. Stát se pokusil o reformu církve, jejíž organizace měla fungovat na principu státní správy. Počet biskupství se zkrátil podle počtu departmentů, tedy ze 130 na 83; byly zrušeny všechny tradiční tituly a úřady, obročí, kanovníctví, opatství, kapituly apod.; církev se vymanila z podřízenosti na zahraničních biskupech a metropolitách; jmenování biskupů a farářů bylo nahrazeno volbou; biskupové a faráři se stali státními zaměstnanci, již byli placeni státem; stát jim určoval místo jejich působení a především museli přísahat věrnost této Ústavě.²⁵ Tato konstituce rozdělila francouzské katolické duchovenstvo na přísahající a nepřísahající. Její odpůrci byli pronásledováni a její příznivci podporováni. Z původního partnerství mezi církví a státem vzešla snaha ze strany státu ovládnout a podřídit si katolickou církev.

Vyhrocená situace v oslabené francouzské církvi, velký teror za jakobínské diktatury a šíření revoluce do ostatních zemí donutily Pia VI. k napsání breve *Quod aliquantum*, vydaného 10. března 1791. Jeho hlavní náplň představuje odsouzení článků Civilní ústavy a současně se v něm papež zabývá i novými občanskými právy a svobodami. Revoluční učení zcela zamítnul a tvrzení o vrozené svobodě a rovnosti považoval za absurdní. Zmiňuje se zde o první neposlušnosti člověka, kdy člověk ochutnal v ráji zakázané ovoce ze stromu poznání dobra a zla, a o desateru Božích přikázání, jež dal Bůh člověku prostřednictvím Mojžíše.²⁶ Těmito pasážemi z Písma svatého chtěl Pius VI. dokázat, že člověk svojí neomezenou svobodou porušuje Boží zákony a svou neposlušností se provinuje vůči Bohu.

Papež rovněž zamítl zdůrazňování a upřednostňování lidské individuality. Upozorňoval na to, že člověk nežije jen sám pro sebe, ale také ku prospěchu druhých. Člověk je také ve své přirozenosti slabý a potřebuje pomoc od druhých lidí.²⁷

Pius VI. v breve poukazuje na snahy Ústavodárného shromáždění pomocí svého revolučního učení a Civilní ústavy pro duchovenstvo zničit tradiční katolickou církev ve Francii

²⁴NOWAK, Jerzy Robert. *Církev a Velká francouzská revoluce*. Olomouc: Maticе cyrilometodějská, 2003, s. 36.

²⁵FURET, François. *Francouzská revoluce: Od Turgota k Napoleonovi 1770 – 1814*. 1. Díl. Praha: Argo, 2004, s. 121.

²⁶„Quando Dio ebbe creato il primo uomo e lo collocò nel Paradiso terrestre, non gli intimò nello stesso tempo la pena di morte se avesse gustato i frutti dell'albero della scienza del bene e del male? Con questo primo precetto non ne pose egli tosto in freno la libertà? E dopo che l'uomo con la sua disubbidienza si era fatto colpevole, non aggiunse Iddio molti altri precetti, che vennero da Mosè promulgati?“ *Quod aliquantum*. [online] <<http://digilander.libero.it/magistero/p6quodal.htm>> [2009-12-31].

²⁷„Oltre ciò, chi non sa che gli uomini sono stati creati non semplicemente per vivere ciascuno come singolo, ma per vivere anche ad utilità e giovamento degli altri? Pertanto, debole come è l'umana natura, è scambievolmente il bisogno dell'altrui opera per la propria conservazione... Pertanto, dalla natura stessa furono indotti ad accomunarsi e ad unirsi in società.“ *Quod aliquantum*.

a jako prostředek k tomu mu slouží právě svoboda, která nemusí být v náboženské oblasti ničím omezována. Člověk si může myslet, psát a publikovat, cokoli se mu zlíbí.²⁸

Jaký dopad na katolickou církev by měly tyto nové myšlenky, kdyby se rozšířily do celé Evropy? Nastala by stejná situace jako ve Francii? Tyto obavy nutily papeže bránit se přijetí nových idejí svobody. Následující vývoj ve Francii ho jen utvrzoval ve správném rozhodnutí. Byl zahájen proces odluky církve od státu, který zaváděl např. občanské sňatky, umožňoval rozvody, zakázal bohoslužby a nechal pronásledovat duchovenstvo.²⁹ Sekularizace se však vyvíjela ve prospěch státu, jenž se oprostil od katolictví a snažil se udržet si katolickou církev pod kontrolou a zasahovat do její činnosti.

Revolucionáři zničili starý režim a jako náhradu si chtěli vytvořit jinou společnost založenou na svobodě a rozumu. Lidská práva a svobody se tak staly alternativou ke středověkému řádu a základem pro novou šťastnou společnost. Skutečnou ochranu proti ohrožení důstojnosti člověka však neposkytly.³⁰ To se ukázalo během následujících dvou staletí a především první polovina 20. století byla toho důkazem.

2.2. Bránící se církve

Katolická církev vnímala téměř celé 19. století svobody a práva člověka jako nástroj svého podlomení a následného zničení. Tento dlouho přetrvávající pohled ji omezoval a způsoboval její uzavírání se do sebe a její nepřístupnost k okolnímu světu. Přestože výhrady k určitým svobodám byly zachovány i ve 20. století a zůstávají dodnes, názor o zničení katolické církve byl překonán.

2.2.1. Období 1800 – 1846.

Následovníci Pia VI. Pius VII. (1800 – 1823), Lev XII. (1823 – 1829), Pius VIII. (1829 – 1830) a Řehoř XVI. (1831 – 1846) pokračovali ve vztahu katolické církve k lidským právům

²⁸ „Con tale disegno appunto si stabilisce come un principio di diritto naturale che l'uomo vivente in Società debba essere pienamente libero, vale a dire che in materia di Religione egli non debba essere disturbato da nessuno, e possa liberamente pensare come gli piace, e scrivere e anche pubblicare a mezzo stampa qualsiasi cosa in materia di Religione.” *Quod aliquantum*.

²⁹PUTZ, Gertraud. *Christentum und Menschenrechte*, s. 87-88.

³⁰PUNT, Jozef. *Die Idee der Menschenrechte: ihre geschichtliche Entwicklung und ihre Rezeption durch die moderne katholische Sozialverkündigung*. Paderborn: Schöningh, 1987, s. 163-164.

ve stejné linii. Čelili napoleonským válkám, obsazení Itálie i Říma francouzskými vojsky, museli se vypořádat s dalšími revolučními bouřemi a s rozšiřováním svobod člověka.

V katolickém prostředí (jak mezi duchovenstvem, tak i laiky) se v tomto období formovaly dva hlavní proudy – tradicionalismus a liberální katolicismus.³¹ Tradicionalisté požadovali návrat ke starému řádu, chtěli restaurovat feudální systém, stavovskou společnost a monarchii stojící na pevném náboženském základě. Kritizovali revoluci za chaos a nestabilitu, které přinesla. Mezi hlavní myslitele patřili např. Joseph de Maistre, Louis Gabriel Ambroise de Bonald a Hugues Félicité Robert de Lamennais. Hledali příčiny a důsledky revoluce pro církev, nechtěli se smířit s její tamější situací a postupem státu vůči katolické církvi.³² Tradicionalismus však ve 30. letech ustupoval do pozadí (návrat do předrevoluční doby již nebyl možný) a do popředí se místo něj dostal liberální katolicismus.

Liberální katolíci chtěli obnovit moderní společnost skrze hodnoty křesťanství. Uvědomovali si, že už nežijí ve zcela náboženské společnosti, a nechtěli, aby byla katolická církev vyloučena na okraj společnosti a práva katolíků potlačena. Proto aktivně na politické úrovni usilovali o zachování práv a svobod svých i katolické církve. Při své činnosti se odvolávali jak na rovnost všech lidí před Bohem, tak i na Deklaraci práv člověka a občana. Požadovali svobodu projevu, tisku, shromažďování, svobodné vyučování ve školách aj. Mezi zastánce liberálního katolicismu patřili např. Philipp Joseph Benjamin Buches, Jean Baptiste Henri Lacordaire, Charles Forbes René de Montalembert a Hugues Félicité Robert de Lamennais (ve své pozdní fázi). Často viděli budoucnost katolické církve v jejím osvobození od státu. Jen vlastní svobodou mohla získat své postavení ve společnosti zpět. Odkazovali také na velmi důležité spojenectví francouzské katolické církve s Římem. Nechtěli, aby vznikaly národní církve. Usilovali o univerzálnost křesťanství pod správou papeže.³³ U papežského stolce se liberální katolicismus neseťkal s velkým ohlasem, spíše naopak. Zákaz šíření myšlenek liberálního katolicismu v encyklice *Mirari vos* (1832) a tezí Lamennaise v encyklice *Singulari nos* (1834) byla odpověď papeže na snahu nalézt nový vztah mezi katolickou církví a společností.

³¹Hans Maier poukazuje na to, že pojmem „liberální katolicismus“ se významově označuje „politický katolicismus“. Politický katolicismus představuje politickou činnost a snahu katolíků zajistit si náboženskou a politickou svobodu a získat určitá práva i svobody pro církev, jejíž postavení po Velké francouzské revoluci bylo obtížné. Používali především liberálních prostředků, proto je často označován tento katolicismus za liberální. Liberální katolicismus označuje rovněž snahy posílit postavení katolíků a církve prostřednictvím liberálních myšlenek. Je však pouze ranou formou politického liberalismu a neklade si žádné politicko-náboženské cíle. Pojem liberální katolicismus je užívanější a bude zachován i v této práci. MAIER, Hans. *Revoluce a církev. K dějinám počátku křesťanské demokracie*, s. 17-18., ŠEBEK, Jaroslav. Malé zamyšlení nad textem K. Schatze. In *První sněm celosvětové církve: První vatikánský koncil 1869 – 1870*. Ed. HANUŠ, Jiří. Brno: CDK, 2001, s. 46.

³²DAWSON, Christopher. *Bohové revoluce*. Praha: Vyšehrad, 1997, s. 129 – 133., MAIER, Hans. *Revoluce a církev. K dějinám počátku křesťanské demokracie*, s. 85 – 102., SUCHÁNEK, Drahomír. Bismarckův kulturní boj – kořeny, příčiny, souvislosti. *Historický obzor*, 2000, roč. 11, č. 7 – 8, s. 255.

O první kontakt se zemí prošlou revolucí se pokusil papež Pius VII. Chtěl navázat novou spoluprací mezi katolickou církví a francouzským státem. Společně s Napoleonem se dohodli roku 1801 na konkordátu a usilovali také o sjednocení francouzské katolické církve, rozdělené mezi příznivce a odpůrce Civilní ústavy. Pius VII. proto sesadil všechny francouzské biskupy, pokud neodstoupili dobrovolně, a vytvořil nový episkopát. Nově byly také rozděleny diecéze. Jak uvádí Karl Schatz, taková demonstrace papežské moci nad církví neměla v minulosti a ani v budoucích letech obdoby.³⁴

Nástupce Pia VII. papež Řehoř XVI. se ujal své funkce v období doznívání revolucí z roku 1830 (nová vlna revolucí začala opět ve Francii a šířila se do dalších částí Evropy např. Belgie, Irska, Polska a Itálie) a v čase šíření liberalismu – také do katolických kruhů. Jeho reakcí byla již zmíněná encyklika *Mirari vos*, vydaná 15. srpna 1832.

Encyklika byla adresovaná všem biskupům, kteří měli za úkol bránit svou víru a chránit ostatní křesťany před nástrahami liberálních myšlenek. Měli hlásat pravdu o víře a udržovat jednotu církve v těžkých časech. Jak píše papež, ničení starého pořádku vidí v omezování církve a náboženství, v redukování pravomocí biskupů, v pohrdání svátostmi a posvátnými zákony, v opovrhování právem a disciplínou, v úpadku vědy a mravů, v šíření nového učení na školách a v poškozování katolické církve v očích mladých lidí. V dalších článcích odsuzuje odloučení církve od státu, jejichž spolupráce je podle něj prospěšná pro obě strany. Také rušení feudálních práv šlechty hlasateli svobody je porušování křesťanského řádu.

Řehoř XVI. se pozastavuje nad náboženským indiferentismem, svobodou svědomí a svobodou projevu. Kritizuje tvrzení, že člověk může získat spásu duše, jestliže vyznává víru jakéhokoli náboženství a vede morální život. Na to papež odpovídá, že záchraný přístav spasení není otevřený pro člověka kteréhokoli náboženství.³⁵ Takto oznamuje světu, že katolická církev si bude stát za svojí jedinečností a pravostí, že pouze ona je pokračovatelkou církve ustanovené Ježíšem Kristem a to ji dává její spásonosnou funkci. A proto platí, že kdo nepatří do katolické církve a nevyznává její víru, nemůže dojít ke spáse.

Podobně jako k náboženské toleranci se vyjadřuje ke svobodě svědomí. Prohlašuje za velmi absurdní a chybný výrok, že svoboda svědomí je určena každému člověku.³⁶

³³MAIER, Hans. *Revoluce a církev. K dějinám počátku křesťanské demokracie*, s. 103-143.

³⁴SCHATZ, Karl. *Dějiny papežského primátu*. Brno: CDK, 2002, s. 149.

³⁵„...l'indifferentismo, ossia quella perversa opinione che per fraudolenta opera degl'increduli si dilatò in ogni parte, e secondo la quale si possa in qualunque professione di Fede conseguire l'eterna salvezza dell'anima se i costumi si conformano alla norma del retto e dell'onesto.“ „...veleggiando sotto bandiera di qualunque Religione possa egualmente approdarsi al porto dell'eterna felicità.“ *Mirari vos*. [online] <http://www.documentacatholicaomnia.eu/04z/z_1832-08-15__SS_Gregorius_XVI__Mirari_Vos__IT.doc.html> [2009-12-31].

³⁶„Da questa corrottissima sorgente dell'indifferentismo scaturisce quell'assurda ed erronea sentenza, o piuttosto delirio, che si debba ammettere e garantire a ciascuno la libertà di coscienza.“ *Mirari vos*.

Řehoř XVI. se v encyklice z velké části věnuje svobodě projevu a tisku. Poukazuje na to, že tato svoboda vede k šíření bludných názorů, které ohrožují myšlení veřejnosti, jež posléze nerozezná pravdu od lži. Považuje touhu po nadměrné svobodě myšlení, projevu a tisku a dychtivost po novotách za zlo a zkázu světa.³⁷ Proto by distribuce knih měla být regulována a publikace s mylnými myšlenkami by měly být zakázány. Ty, které již byly vydány je potřeba zničit, aby nemohly napáchat mezi lidmi velké škody.

Mirari vos je důkazem negativního postoje hlavy katolické církve k liberálním hodnotám. Práva a svobody člověka jsou stále vnímány jako jeden z nástrojů burcující ke škodlivým změnám ve společnosti. Nadruhou stranu se však Řehoř XVI. nestavěl striktně proti svobodě. V roce 1831 dal souhlas ke schválení belgické ústavy.³⁸

2.2.2. Období 1846 – 1878

Dlouhý pontifikát papeže Pia IX. (1846 – 1878) byl důležitým mezníkem pro katolickou církev. Nejprve proreformě smýšlející papež se stal tvrdým odpůrcem pokroku, liberálních myšlenek a svobod člověka. Podařilo se mu však získat velkou autoritu mezi věřícími a posílil pozici hlavy katolické církve ve světě. První vatikánský koncil schválil papežovu neomylnost v oblasti víry a mravů. Nové postavení papeže však nebylo jen výsledkem aktivity Pia IX., ale už od 20. let 19. století se začal šířit nový směr tzv. ultramontanismus.

Za zakladatele ultramontanismu se považuje francouzský myslitel Joseph de Maistre se svým dílem *Du Pape* (1819). Autor pokládal papežství a neomylnost za záruku společenského pořádku a stability ve světě, zmítaném revolucí a válkami.³⁹ Nabídl francouzské katolické církvi ztrácející státní oporu záchranu ve formě přimknutí se k Římu.

Mezi stoupence tohoto hnutí s tvrzením „*bez papeže není církev, bez církve není křesťanství, bez křesťanství není náboženství ani společnosti...*“⁴⁰, patřil i Hugues Félicité Robert de Lammenais. Podle něj mělo být papežství ručitelem svobody univerzální katolické církve. Onu svobodu si ale měla církev zajistit podporou stále sílícího demokratického proudu, který následně umožní katolické církvi získat práva a svobody za její spolupráci. Lammenaisovy teze byly, jak je již výše zmíněno, odmítnuty. Avšak ultramontanismus nabíral na intenzitě

³⁷ „...l'esperienza di tutti i secoli, fin dalla più remota antichità, dimostra luminosamente che città fiorentissime per opulenza, potere e gloria per questo solo disordine, cioè per una eccessiva libertà di opinioni, per la licenza delle conventicole, per la smania di novità andarono infelicemente in rovina.“ *Mirari vos*.

³⁸PUTZ, Gertraud. *Christentum und Menschenrechte*, s. 89., MALÝ, Radomír. Laický nebo pluralitní stát? In *Církev a stát: Sborník příspěvků z 3. Ročníku konference*. Brno: Masarykova univerzita, 1998, s. 16.

³⁹SCHATZ, Karl. *Dějiny papežského primátu*, s. 152.

⁴⁰MAIER, Hans. *Revoluce a církev. K dějinám počátku křesťanské demokracie*, s. 138., PLONGERON, Bernard. *Zrození republikánského křesťanství*. Brno: CDK, 2000, s. 86 – 87.

a od poloviny 19. století se boj za svobodu církve stal masovým, lidovým hnutím. Jak uvádí Karl Schatz, úspěch ultramontanismu byl zaručen díky tomu, že vzešel z periferie a papež byl do své pozice vtlačěn okolním vlivem. Až od roku 1848 začal papežský stolec systematicky přispívat k upevnění autority svými prostředky.⁴¹

První vatikánský koncil (1869 – 1870) se stal vrcholem ultramontanismu. Přestože stále diskutovaná otázka neomylnosti papeže neměla být ústředním bodem koncilu, okolnosti pozměnily situaci. Od koncilu se očekávalo, že vydá konečné prohlášení ve věci církve a liberalismu. „*Má se církev ve světě v čase převratných změn v první řadě chopit praporu pevné neměnné autority, anebo se prezentovat jako veličina historická, sama se proměňující a schvalující novověký vývoj svobody jako cosi, co neprotiřečí evangeliu?*“⁴² Koncil se přiklonil k první variantě, což naznačoval už *Syllabus* a encyklika *Quanta cura* Pia IX.⁴³ Předčasně ukončený koncil⁴⁴ schválil konstituci *Pastor aeternus*, jež měla být součástí celé konstituce o církvi. *Pastor aeternus* obsahuje 4 články: ustanovení papežství v primátu Petra, dobu pontifikátu, jurisdikční moc papeže a jeho neomylnost. Třetí článek vyřešil dlouholetý spor o pravomoce papeže a koncilu. Bylo rozhodnuto ve prospěch papeže, jenž se stal nejvyšší právní mocí církve. Ve 4. článku je definovaná neomylnost papeže v případech, kdy promlouvá „*ex cathedra*“ – tzn. „...*když ve svém úřadě definuje jako nejvyšší učitel a pastýř všech křesťanů svou nejvyšší apoštolskou autoritou nauku víry a mravů, závaznou pro celou církev.*“⁴⁵ Přisouzení neomylnosti papeži a odpovědnost národních církví vůči papeži vyvolalo v evropských zemích nejen souhlas, ale i rozpaky a těžký odpor.⁴⁶

V době Pia IX. opět vypukla revoluce. Revoluční rok 1848 zasáhal téměř celou Evropu. Vzbouřenci požadovali ústavu, jež měla odstranit feudalismus a zajistit lidu především jeho občanská a politická práva. Domáhali se řešení sociálních problémů narůstajících vlivem industrialismu. V některých státech hrála roli i národní otázka – sjednocení země či odstranění cizí dynastie z vlády.

⁴¹SCHATZ, Karl. *Dějiny papežského primátu*, s. 155.

⁴²SCHATZ, Karl. *Dějiny papežského primátu*, s. 160.

⁴³Jaká stanoviska zaujal Pius IX. v *Quanta cura* a *Syllabu* bude zmíněno na následujících stranách.

⁴⁴Koncil byl odročen. V důsledku války mezi Pruskem a Francií roku 1870, kdy francouzské jednotky, které chránily církevní stát, byly staženy do domovské země, a kvůli následnému obsazení papežského státu i Říma vojskem Italského království, nebylo pokračování koncilu zahájeno. Oficiálně byl ukončen až roku 1960. FRANZEN, August. *Malé církevní dějiny*. Praha: ZVON, 1992, s. 253.

⁴⁵HANUŠ, Jiří. Neomylnost papeže a jeho primát. In *První sněm celosvětové církve: První vatikánský koncil 1869 – 1870*. Ed. HANUŠ, Jiří. Brno: CDK, 2001, s. 6 – 7., SCHAHTZ, Karl. *Dějiny papežského primátu*, s. 167.

⁴⁶Např. v budoucím Německu se vytvořila starokatolická církev odmítající dogma neomylnosti. Ustanovení prvního vatikánského koncilu společně se *Syllabem* a snahou o univerzální katolickou církev byly jedny z podnětů pro vyvolání „Kulturkampfu“ v Evropě. Kulturkampf se projevil silným omezováním činnosti katolické církve ve společnosti a snahou o sekularizaci. Vlády států chtěly mít svou národní církev plně pod kontrolou a nestály o zásahy Říma. FRANZEN, August. *Malé církevní dějiny*, s. 253-256., SUCHÁNEK, Drahomír. Bismarckův kulturní boj – kořeny, příčiny, souvislosti. *Historický obzor*, 2000, roč. 11, č. 7 – 8, s. 248 – 258.

Při nástupu do svého úřadu byl nový papež považován za příznivce liberálního hnutí. Některé jeho kroky jako zrušení cenzury, amnestie politickým vězňům aj. byly vítány s nadšením. Dokonce papežský stát získal ústavu a byla vytvořena vláda. Avšak po zastřelení prvního ministerského předsedy Pellegrina Rossiho ve sněmovně a po vypuknutí republikánského povstání v Římě, kdy byl Pius IX. nucen uprchnout, změnil papež na moderní hnutí názor. Když získal Řím pomocí francouzských jednotek nazpět, obnovil monarchii a prosazoval centralismus. Odmítnul nacionalismus, radikalismus i republikánské a demokratické hnutí, v nichž viděl nepřítele a zhoubu katolické církve a celé společnosti.⁴⁷

Dne 8. prosince 1864 byla zveřejněna encyklika *Quanta Cura*, která nejen navázala ve svém obsahu na *Mirari vos*, ale rovněž ji rozšířila a vyostřila. Pius IX. vzkazoval svým biskupům, aby byli bdělí a vzdorovali mylným názorům, jež různými prostředky chtěly zničit katolickou církev a občanskou společnost. Jako první se ve své encyklice zabývá naturalismem, kde kritizuje jeho učení o nejlepší veřejné společnosti a o občanském pokroku, který požaduje společnost bez náboženství nebo alespoň bez rozlišení mezi skutečným a falešným náboženstvím.⁴⁸ Také odsuzuje tvrzení, že veřejná moc by neměla zasahovat, pokud dochází k útokům na katolickou církev, pouze v případech vyžaduje-li to veřejný pořádek.

V dalších článcích odmítá stejně jako jeho předchůdce učení o svobodě svědomí, náboženství, projevu a tisku. Svoboda svědomí a uctívání každého lidského práva spočívá na absolutní svobodě, jež není omezená žádnou církevní či světskou mocí, a to umožňuje lidem otevřeně zveřejňovat všechny jejich myšlenky a názory. Taková svoboda však vede podle papeže k zatracení a ne osvobození.⁴⁹

Pius IX. má obavy, že odstraněním náboženství ze společnosti a odmítnutím Boží autority dojde k úpadku celého lidstva. Ztratí se hodnoty a respektování Božského i lidského

⁴⁷Cílem revoluce v Itálii bylo sjednotit Itálii. Mnozí viděli jako sjednotitele papeže poté, co zaváděl reformy v církevním státě. Obrat ke konzervatismu Pia IX. však nemohl zastavit proces sjednocení Itálie. V roce 1861 bylo vyhlášeno Italské království a papež ztratil kromě Říma celý papežský stát. Francouzské jednotky chránící Řím byly však staženy během prusko-francouzské války a hlavní město obsadili roku 1870 Italové. Pius IX. odešel do Vatikánu, odmítnul uznání ztráty církevního území a prohlásil se „vatikánským vězňem“.

⁴⁸„...naturalismi, uti vocant, principium applicantes audent docere, optimam societatis publicae rationem civilemque progressum omnino requirere, ut humana societas constituatur et gubernetur nullo habito ad religionem respectu, ac si ea non existeret, vel saltem nullo facto veram inter falsasque religiones discrimine.“ De naturalismo, comunismo, socialismo. [Ex Encycl. Quanta cura, 8. Dec. 1864]. DENZINGER, Henrico. *Enchiridion symbolorum definitionum et declarationum de rebus fidei et morum*. Argentorati: Sumptibus Herder, 1908, s. 459 - 460.

⁴⁹„...libertatem conscientiae et cultuum esse proprium cuiuscunque hominis ius, quod lege proclamari et asseri debet in omni recte constituta societate, et ius civibus inesse ad omnimodam libertatem nulla vel ecclesiastica vel civili auctoritate coarctandam, quo suos conceptus quosunque sive voce, sive typis, sive alia ratione palam publiceque manifestare ac deklarare valeant. Dum vero id temere affirmant, haud cogitant et considerant, quod libertatem perditionis praedicant...“ De naturalismo, comunismo, socialismo. [Ex Encycl. Quanta cura, 8. Dec. 1864]. DENZINGER, Henrico. *Enchiridion symbolorum definitionum et declarationum de rebus fidei et morum*, s. 460.

práva. Správa státu bude v rukou veřejného mínění, které ztrácí představu o spravedlnosti a právu. Na světě zavládne neomezená svoboda a lidé se budou řídit jen svými touhami.

Vytlačit náboženství z veřejného života je však pro hlasatele svobody nedostačující a snaží se podle Pia IX. zasahovat i do soukromého života lidí. Velkou zhoubou se tak stává omezení působení katolické církve ve školství. Místo výuky a výchovy v křesťanských hodnotách jsou mladí lidé zahlcováni tezemi komunismu a socialismu.

Papež odmítá ve své encyklice jakoukoli jinou formu vlády než monarchii a stejně tak navrhuje i úplnou odluku církve od státu, v němž spatřuje důležitého ochránce církve.

Společně s *Quanta cura* byl zveřejněn i proslulý *Syllabus errorum* – seznam omylů tehdejší doby, které stály v rozporu s učením katolické církve. Za bludy prohlašuje Pius IX. panteismus, naturalismus, racionalismus, indiferentismus, socialismus, komunismus, tajné spolky, spolky liberálních kněží a liberalismus. V *Syllabu* vymezuje práva církve, pravomoci papeže a vztah církve ke společnosti. Zabývá se školstvím, křesťanskou etikou a svátostí manželství – manželský svazek je platný pouze tehdy, je-li uzavřen před Bohem. Civilní sňatky jsou proti Božímu zákonu a jsou odsouzeny k zániku.

Liberálně smýšlejícím katolíkům způsobily poslední články *Syllabu* velké těžkosti. V 77. a 78. článku je zavrhnuta náboženská tolerance: „*Církev katolická prohlašuje za blud a odsuzuje, kdo by se domníval nebo tvrdil, že v našem věku není více prospěšno, aby náboženství katolické pokládalo se za jediné náboženství státní a vyloučením ostatních kterýchkoli vyznání. ...že chvályhodně tedy v některých krajích katolického vyznání jest postaráno zákonem, aby bylo dovoleno přistěhovalcům veřejně vykonávati své vlastní náboženství.*”⁵⁰

V 79. a 80. článku se věnuje odmítnutí občanských svobod a moderního myšlení: „*Církev katolická prohlašuje za blud a odsuzuje, kdo by se domníval nebo tvrdil, že jest naprosto falešné, že občanská svoboda každého kultu a celá volnost jakékoliv názory a myšlenky otevřeně a veřejně projevovati, přispívá ke snažšímu porušování mravů a smýšlení lidu a šíření moru lhostejnosti. ...že římský papež může a má se smířiti s pokrokem, svobodomyšlností a moderní vzdělaností.*”⁵¹

⁵⁰*Syllabus, čili věrný souhrn bludů novověkých, zavržených a prokletých papežem Piem IX. v okružním listu „Quanta cura“, roku 1864, a dodnes každého římského katolíka ve svědomí zavazující.* Praha: Tiskové a nakladatelské družstvo církve československé. 1925, s. 30.

„77. *Aetate hac nostra non amplius expedit, religionem catholicam haberi tanquam unicam status religionem, ceteris quibuscunque cultibus exclusis.* 78. *Hinc laudabiliter in quibusdam catholici nominis religionibus lege cautum est, ut hominibus illuc immigrantibus liceat publicum proprii cuiusque cultus exercitium habere.*“ *Syllabus.* DENZINGER, Henrico. *Enchiridion symbolorum definitionum et declarationum de rebus fidei et morum*, s. 472.

⁵¹*Syllabus errorum*, s. 30 – 31.

„79. *Enimvero falsum est, civilem cuiusque cultus libertatem itemque plenam potestatem omnibus attributam quaslibet opiniones cogitationesque palam publiceque manifestandi conducere ad populorum mores animosque*

S osobou Pia IX. započalo velké uctívání papeže mezi katolíky, ale zároveň i stavění zdí okolo katolické církve, jež se měla stát nedobytným Božím hradem chránící před zkažeností světa. Tato izolace způsobila, že církev nedokázala reagovat na aktuální problémy, a proto také ztrácela své příznivce a především se nepřiblížila lidem nové doby a nezískala je pro své učení.⁵²

2.3. Pontifikát Lva XIII. (1878 – 1903)

Nově zvolený papež se už nemusel potýkat s občanskými revolucemi, avšak musel řešit stále sílící sekularizaci v celé Evropě. Odluka církve od státu se stala hlavním cílem především francouzských republikánů a přes snahy Lva XIII., jenž vybízel monarchisticky smýšlející katolíky ke spolupráci s republikou, byla odluka nakonec roku 1906 ve Francii uzákoněna.

Lev XIII. byl konzervativce, avšak nebyl tak příkrý jako jeho předchůdce. Podle Jiřího Hanuše se se Lvem XIII. změnil styl papežských prohlášení ohledně liberalismu, demokracie a politické svobody.⁵³ Rovněž se neobjevovala jen kritika, ale snaha poskytnout pohled na problematiku i ze strany katolické církve a nabídnout východisko neodporující jejímu učení. Ve svém papežském listě *Immortale Dei* interpretuje svoji teorii o státu, o vztahu církve a státu. Jeho nejznámější encyklika *Rerum novarum* zase nabízí řešení sociální otázky a zlepšení postavení dělníků ve společnosti. Encyklika *Libertas praestantissimum* se zabývá lidskými právy a k některým jako je svoboda svědomí, náboženství aj. zastával papež stále odmítající postoj. V těchto listech se často opakuje, že církev není proti moderní společnosti, proti svobodě člověka a proti jeho právům, ale musí být v souladu s křesťanskými zásadami, v souladu s náboženstvím, pravdou a spravedlností.

Immortale Dei, z 1. listopadu 1885, se věnuje koncepci státu a církve. V této souvislosti hovoří také o svobodě náboženství, myšlení, svědomí, projevu a tisku. Lev XIII. odmítá odluku církve od státu a vytěsnění náboženství ze společnosti. Podle papeže je velká chyba vyloučit církev, založenou samotným Bohem, z veřejného života, z práva a z výchovy mládeže a rodiny.⁵⁴ Jestliže existuje souhra mezi státem a církví, vytváří se harmonická společnost. Avšak

facilius corrupendos ac indifferentissimi pestem propagandam. 80. Romanus Pontifex potest ac debet cum progressu, cum liberalismo et cum recenti civilitate sese reconciliare et componere.“ *Syllabus*. DENZINGER, Henrico. *Enchiridion symbolorum definitionum et declarationum de rebus fidei et morum*, s. 473.

⁵²PETRÁČEK, Tomáš. Církev doby Pia XII. *Salve*, 2008, roč. 18, č. 3, s. 9 – 10.

⁵³HANUŠ, Jiří. *Křesťanství a lidská práva*, s. 21 – 22.

⁵⁴„È grande e deleterio errore escludere la Chiesa, che Dio stesso ha fondato, dalla vita pubblica, dalle leggi, dall'educazione dei giovani, dalla famiglia.“ *Immortale Dei*. [online] <http://www.vatican.va/holy_father/leo_xiii/encyclicals/documents/hf_l-xiii_enc_01111885_immortale-dei_it.html> [2010-1-1].

musí spolu jednat jako partneři, a proto se stát nesmí snažit ovládat a omezovat církev. Náboženství je totiž základ pro společnost a zajišťuje veřejné blaho. Nemůže existovat mravní společnost, ze které bylo odstraněno náboženství, protože jedinou pravou učitelkou ctností a morálky je katolická církev.⁵⁵

Nový moderní stát odmítá svoji odpovědnost vůči Bohu a toleruje všechna náboženství. Poskytuje občanům volbu svého vyznání či jeho odmítnutí, jestliže s ním nesouhlasí, a umožňuje tak přesun otázek týkajících se náboženství na soukromá rozhodnutí. Rovněž svoboda svědomí je nezávislá na právu, a tudíž si každý člověk může otevřeně vyjadřovat svá mínění – smí si myslet, psát, publikovat, co chce.⁵⁶ Svobodě tisku a myšlení se hlava katolické církve nebrání, ale prezentované názory a myšlenky musí být v souladu s pravdou. Jestliže by měly být prostředkem k šíření lží, musí být zakázány.

Důležitou částí encykliky se stala pasáž, kdy Lev XIII. oznamuje, že katolické církvi nezáleží na státní formě, pokud jsou v ní zajištěna všechna církevní práva a není v ní omezena svoboda hlásání víry.⁵⁷ Přestože ve svém listě papež varuje před vládou lidu, protože jeho úmysly a ideje jsou velmi proměnlivé a tím je ohrožena stabilita státu, vlivem událostí v republikánské Francii⁵⁸ nepřímo umožnil občanům podílet na vládě.

Lidská svoboda se stala hlavním tématem encykliky *Libertas praestantissimum*, vydané 20. června 1888. Lev XIII. zde nejdříve definuje svobodu člověka, která vychází z lidské důstojnosti a je darem od Boha. Ovšem tato svoboda se řídí Božím zákonem a není omezena jen lidským rozumem. Papež říká, že katolická církev je často označována za nepřítelku lidské svobody. Ovšem takový názor vychází podle Lva XIII. z falešné představy o svobodě. Lidé zneužívají skutečnou hodnotu svobody k vlastnímu potěšení.⁵⁹ Svoboda vychází z poslušnosti a služby Bohu. Papež se zde zabývá především svobodou vyznání, projevu, výuky a svědomí.

⁵⁵ „Non possono esservi buoni costumi in una società cui sia stata tolta la religione: e si sa ormai anche troppo bene in che consista, e a che porti quella filosofia di vita e di costumi che chiamano civile. La Chiesa di Cristo è vera maestra di virtù e custode della buona condotta.“ *Immortale Dei*.

⁵⁶ „Coerentemente, si permetterà al singolo di giudicare secondo coscienza su ogni questione religiosa; a ciascuno sarà lecito seguire la religione che preferisce, o anche nessuna, se nessuna gli aggrada. Di qui nascono dunque libertà di coscienza per chiunque, libertà di culto, illimitata libertà di pensiero e di stampa.“ *Immortale Dei*.

⁵⁷ „Quando poi ci si interroghi su questioni meramente politiche, quali la miglior forma di governo, oppure i diversi sistemi amministrativi, su simili temi può senz'altro esservi legittima discordanza di opinioni. A coloro dunque di cui siano ben note altrimenti la fede e la propensione ad accogliere devotamente i decreti della Sede Apostolica, non sarebbe giusto muovere accuse per un'opinione discordante sugli argomenti testé accennati.“ *Immortale Dei*.

⁵⁸ Roku 1876 zvítězili ve volbách republikáni a zahájili vlnu sekularizace a laicizace, jež dosud neměly obdoby. Snahy Lva XIII. domluvit se s francouzskou vládou se minuly účinkem, a proto se papež pokusil umoudřit katolické monarchisty, kteří svou agitací vyvolávali další sekularizační reakce, a nabádal je k toleranci vůči republice. Měli se sjednotit a bojovat proti odstraňování náboženství z veřejného života. Politika Ralliementu – smíření katolíků s republikou - však ztroskotala. FRANZEN, August. *Malé církevní dějiny*, s. 257-258.

⁵⁹ „Eppure sono molti coloro che considerano la Chiesa contraria alla libertà umana. La causa di tale pregiudizio proviene da un perverso e confuso concetto di libertà, che viene snaturato nella sua essenza o allargato più del giusto, in modo da coinvolgere situazioni nelle quali l'uomo non può essere libero, se si vuol giudicare rettamente.“

Poukazuje také na to, že moderní, liberální společnost hlásí se k lidským právům a volající po bezmezní svobodě člověka, velmi často omezuje církev v její činnosti. Vytlačováním náboženství z veřejného života neumožňuje církvi konat její poslání. Především rušením katolického školství snižuje církvi možnost na svobodné hlásání víry a pravdy.

Bůh stvořil člověka, a tudíž je člověk vázán povinností dodržovat Boží zákon a musí Boha ctít. Nemůže si proto zvolit jiné náboženství, nebo ho dokonce zavrhnout. Dopustil by se těžkého hříchu vůči Bohu. Stejně je to i v případě svobody svědomí, jestliže znamená, že člověk si může vybrat, zda-li bude Bohu sloužit či nikoli.

Ke svobodě projevu a myšlení říká Lev XIII., že člověk má právo svobodně se vyjadřovat, ale pouze pravdivě a čestně. Jestliže by prohlašoval a šířil lži, které by mohly vytvářet ve společnosti falešné představy, musí být potrestán veřejnou autoritou.⁶⁰

V závěru encykliky se papež opět věnuje spojení státu a církve (prospěšnosti jejich spolupráce) a prohlašuje, že církev bude podporovat občanskou svobodu a možnost občanů podílet se na veřejné správě.

Rerum novarum, vydaná 15. května 1891, byla dlouho očekávanou encyklikou, jež měla pomoci nalézt odpověď na sociální otázku 19. století. Měla reagovat na „...sociální změny vrcholného novověku, kdy nový způsob výroby radikálně poznamenal společenské vztahy a rozbil tradiční sociální struktury, což mělo obrovský morální a kulturní dopad. Propastné sociální rozdíly eskalovaly společenská napětí a objevovaly se nové ideologie, které na místo všeobecné solidarity kladly třídní nenávisť, revoluci a třídní zápas jako řešení, slibující dosažení pozemského ráje.“⁶¹ Hlavním obsahem papežského listu je postavení dělníků, kteří žili v bídě a chudobě a často pracovali v nesnesitelných podmínkách.

Lev XIII. viděl řešení sociálních problémů na úrovni církve, státu a svépomocných organizací. Úloha katolické církve spočívala v její větší angažovanosti v nové moderní společnosti a v hledání nových sociálních vztahů. Měla vést chudé i bohaté k ktnostnému a morálnímu životu a vědomí, že rovnost lidí existuje pouze před Bohem a že dělník a kapitalista se navzájem k životu potřebují. Napětí mezi těmito dvěma skupinami mělo zmírnit křesťanství. Úkolem státu je pečovat o blaho svých občanů a zajistit jim klid a pořádek ve společnosti. Má jim zaručit jejich práva, jež mají být chráněna zákonem. Papež zdůrazňuje právo na soukromý majetek, právo dělníků na odpočinek, na osobní volno aj. Svépomocné organizace,

Libertas praestantissimum. [online] <http://www.vatican.va/holy_father/leo_xiii/encyclicals/documents/hf_l-xiii_enc_20061888_libertas_it.html> [2010-1-1].

⁶⁰ „La verità e l'onestà hanno il diritto di essere propagate nello Stato con saggezza e libertà, in modo che diventino retaggio comune; le false opinioni, di cui non esiste peggior peste per la mente, nonché i vizi che corrompono l'animo e i costumi, devono essere giustamente e severamente repressi dall'autorità pubblica, perché no si diffondano a danno della società.“ *Libertas praestantissimum*.

⁶¹ HALÍK, Tomáš. Předmluva. In *Sociální encykliky*. Praha: Zvon, 1996, s. 13.

především dělnické spolky, měly vzniknout z osobní iniciativy za účelem pomoci jednotlivým členům. V praxi to mělo vypadat tak, že pokud nějaký člen onemocněl, utrpěl úraz a nemohl pracovat, spolek se měl postarat, aby nežil s celou rodinou v nouzi. Měl se postarat i o vdovy, sirotky a zaopatřit jim slušný život.

Encyklika *Rerum novarum* přispěla důležitým dílem k dalšímu vývoji sociálních lidských práv. Lev XIII. se v ní zabývá právem člověka na mzdu – nejen, že má být podle uzavřené smlouvy mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem spravedlivě vyplácena, ale i „...mzda musí stačit na to, aby se z ní skromný a poctivý dělník uživil.“⁶² Dalším zmíněným právem je právo na odpočinek a pracovní volno. „Všeobecně je třeba trvat na tom, že se má dělníkům dopřát tolik odpočinku, kolik potřebují, aby nahradily síly spotřebované prací: neboť odpočinek má nahradit síly vynaložené při práci.“⁶³ Upozorňuje také na to, že ne každou práci mohou vykonávat všichni. Práce žen a dětí by měla být přizpůsobena jejich možnostem a věku. Sestavuje i povinnosti dělníků a zaměstnavatelů. Mají plnit své závazky a nesnažit se jeden druhému uškodit.

Hlavním právem člověka, jímž se papež zabývá, je však právo na soukromé vlastnictví. Říká, že mít soukromý majetek je přirozené právo každého člověka a kritizuje socialisty, kteří podněcují „...nenávisť chudých proti bohatým, prohlašují, že se má soukromé vlastnictví zrušit a místo toho z majetku jednotlivců učinit společný majetek všech. Takovým převodem majetku od soukromých osob na společnost se může podle jejich názoru vyléčit nynější nesnesitelný stav, protože se jmění i výhody rozdělí rovnoměrně mezi občany.“⁶⁴ Lev XIII. odsuzuje nespravedlivé odnímání majetku a porušení práva na soukromý majetek. Místo pomoci spíše dělníky poškodí.

Rerum novarum měla různé ohlasy. Většina episkopátu ji přijala s nedůvěrou a snahy Lva XIII. se ani nepokusila uskutečnit. S velkou odezvou se však setkala u mladých kněží a u katolických laiků, kteří byli součástí katolického sociálního hnutí. Sociální encyklika je povzbudila v dosavadní činnosti a pomohla jim získat část duchovenstva dívající se na jejich snažení s pochybnostmi.

Katolické sociální hnutí se stalo prostředkem, skrze který se Lev XIII. pokusil proniknout do společnosti nového sekularizovaného moderního státu a přiblížit jeho občanům katolickou

⁶² „...libera paciscentium voluntate maius et antiquius, scilicet alendo opifici, frugi quidem et bene morato, haud imparum esse mercedem oportere.“ *Rerum novarum*. [online]

<http://www.kebrle.cz/katdocs/soc_enc/RerumNovarum.htm>,

<[http://www.documentacatholicaomnia.eu/04z/z_1891-05-](http://www.documentacatholicaomnia.eu/04z/z_1891-05-15__SS_Leo_XIII__Encyclica_'Rerum_Novarum_Cupidi'___LT.doc.html)

[15__SS_Leo_XIII__Encyclica_'Rerum_Novarum_Cupidi'___LT.doc.html](http://www.documentacatholicaomnia.eu/04z/z_1891-05-15__SS_Leo_XIII__Encyclica_'Rerum_Novarum_Cupidi'___LT.doc.html)> [2010-1-2]. Článek 34.

⁶³ „Universe autem statuatur, tantum esse opificibus tribuendum otii, quantum cum viribus compensetur labore consumptis; quia detritas usu vires debet cessatio restituere.“ *Rerum novarum*. Článek 33.

⁶⁴ „Socialistae quidem, sollicitata egentium in locupletes invidia, evertere privatas bonorum possessiones contendunt oportere, earumque loco communia universis singulorum bona facere, procurantibus viris qui aut

církev. Z encyklik jsou slyšet povzdechy nad krásou minulých dob, kdy fungovala monarchie a cechy, a kritika liberalismu, racionalismu, odluky státu od církve aj. Obhajobou sociálních práv a některých občanských práv člověka - právo na soukromé vlastnictví, svobodu shromažďování a sdružování, právo na podílení se na veřejné moci ukázal papež, že přiblížení se moderní společnosti bylo možné.

Podle Jozefa Punta nabídnul Lev XIII. modernímu světu katolickou sociální nauku podle principů personality (proti vypjatému individualismu), solidarity a subsidiarity (proti kolektivismu) jako alternativu k liberalismu a socialismu.⁶⁵

2.4. Období 1903 - 1922

Za pontifikátů Pia X. (1903 – 1914) a Benedikta XV. (1914 – 1922) nedošlo k nějaké výrazné změně v přístupu k lidským právům. Bylo to dáno i situací v evropské společnosti, kde idea lidských práv ustupovala ke konci 19. století do pozadí. Práva člověka a jeho osobní svoboda měla být prosazována a uskutečňována prostřednictvím právního státu, jenž měl zajistit rovněž jejich dodržování.⁶⁶

Pius X. (1903 – 1914) navázal na tradici tvrdého přístupu Pia IX. k moderní době. Jeho heslem bylo *Instaurare omnia in Christo – Obnova všeho v Kristu*. Nově zvolený papež byl velkým odpůrcem republiky, demokracie a modernismu, který se šířil i do katolických kruhů. Jeho encyklika *Pascendi Dominici gregis* a dekret *Lamentabili sane* odsuzuje učení katolických modernistů jako bludy. Jeho boj proti modernismu v církvi došel tak daleko, že byla vytvořena přísaha proti modernismu, kterou museli skládat všichni kněží, biskupové, teologové i kandidáti na kněžství. Byl zahájen útok proti modernistům, jež vedla skupina *Sodalitium Pianum*, založená Umberto Benignim.⁶⁷

Dekret *Lamentabili sane*, zveřejněný 3. července 1907, obsahuje 65 tezí katolických modernistů, které byly prohlášeny za hereze. Patří mezi ně učení o interpretaci a inspiraci Bible, učení o zjevení, Božství Ježíše Krista, vývoji dogmat a katolické církve, svátostech a vztahu církve a vědy v moderní době.

municipio praesint, aut totam rempublicam gerant. Eiusmodi translatione bonorum a privatis ad commune, mederi se posse praesenti malo arbitrantur, res et commoda inter cives aequabiliter partiendo.“ *Rerum novarum*. Článek 3.
⁶⁵PUNT, Jozef. *Die Idee der Menschenrechte: ihre geschichtliche Entwicklung und ihre Rezeption durch die moderne katholische Sozialverkündigung*, s. 187.

⁶⁶MAIER, Hans. *Lidská práva – nárok na obecnou platnost a kulturní diferenciaci*, s. 16.

Modernisté požadovali po katolické církvi přizpůsobení se pokroku a vývoji doby. Prohlašovali, že učení, které mělo smysl pro prvotní křesťany, nemusí mít stejný význam pro křesťany 20. století. Domáhali se proměny církve, větší otevřenosti vůči vědě a jejím novým poznatkům. Tvrdili, že vědecký pokrok požaduje přizpůsobení katolické nauky ve věcech týkajících se Boha, stvoření, zjevení, vtělení, a vykoupení a že usmíření moderního katolicismu s pravou vědou je možné pouze tehdy, jestliže se katolická církev promění v nedogmatické křesťanství.⁶⁸

Encyklika *Pascendi dominici gregis*, vydaná 8. září 1907, rozšiřuje předešlý dekret a věnuje se především výkladu modernistického učení. Modernisté jsou označeni za nepřátele církve, kteří ji chtějí zničit zevnitř. Pius X. vidí v každém modernistovi filozofa, věřícího, teologa, historika, kritika, obhájce a reformátora a podle toho nahlíží na jejich učení. Např. kritizuje jejich přiklání k agnosticizmu a panteismu, popírání transcendentna a postavení náboženství a víry v Boha na osobní zkušenosti jedince. Obviňuje modernisty z heretického učení o dogmatech, jež považují pouze za symboly či formule mající se přizpůsobit člověku. Odsuzuje jejich názory na vztah víry a vědy, kde víra má být podřízena vědě. Odmítá jejich nauku o svátostech, kde svátosti jsou pouhými znameními, které mají udržovat víru. Zavrhuje jejich učení o církvi, jež je výsledkem kolektivního vědomí a vznikla na základě odvození od prvního křesťana Ježíše Krista.

Pius X. apeloval na katolické biskupy, aby bránili šíření modernistického učení a prováděli kontroly mezi duchovenstvem. Měli zabránit čtení a prodeji heretických knih. Zavedla se cenzura tisku – spisy a periodika obsahující pochybné názory byly zakázány a nesměly být publikovány. Papež se vrátil k zatvzlosti katolické církve a znovu zakázal právo na svobodu myšlení, projevu a tisku.

Pontifikát Benedikta XV. byl vyplněn především první světovou válkou. Papež často ve svých encyklikách vybízel válčící strany k dohodě a míru. Dokonce vytvořil mírovou nótu, zveřejněnou 1. srpna 1917, kde sepsal podmínky pro uskutečnění míru.⁶⁹

⁶⁷BEDOUELLE OP, Guy. Pius X.: nesmlouvavý papež, nebo reformátor? *Salve*, 2007, roč. 17, č. 3, s. 58., FRANZEN, August. *Malé církevní dějiny*, s. 259., WEISS, Otto. Katolický modernismus (Pojem – sebeidentifikace – podoby – důsledky). *Salve*, 2007, roč. 17, č. 3, s. 11 - 13.

⁶⁸„64. *Progressus scientiarum postulat, ut reformentur conceptus doctrinae christianae de Deo, de creatione, de revelatione, de persona Verbi Incarnari, de redemptione.* 65. *Catholicismus hodiernus cum vera scientia componi nequit, nisi transformetur in quendam christianismum non dogmaticum, id est in protestantismum latum est liberalem.*“ *Errores modernistarum de Ecclesia, revelatione, Christo, sacramentis.* [Ex Decr. S. Off. Lamentabili, 3. Iulli 1907]. DENZINGER, Henrico. *Enchiridion symbolorum definitionum et declarationum de rebus fidei et morum*, s. 544.

⁶⁹Mezi hlavní podmínky patřilo odzbrojení, návrat obsazených území, zřeknutí se reparací a odpuštění škod. Mírová nóta však nepřinesla téměř žádný ohlas. Obě válčící strany obviňovaly papeže z podpory protivníků. Nevěřily v jeho nestrannost.

Benediktova první encyklika *Ad beatissimi apostolorum*, vydaná 1. listopadu 1914, nejen že vyzývá ke složení zbraní a ukončení bojů, ale také se zabývá příčinami válečného konfliktu. Hlavní důvod spatřuje v odkřesťanštěné Evropě, které chybí morálka, respekt k autoritě a právu a kde bratrství a soudržnost nahradil třídní boj a honba za majetkovou rovností mezi lidmi.

Vybízí představitele států, aby zvážili odluku církve od státu, poněvadž v zemích, kde vládcí opovrhují Boží autoritou a zákonem, tam si jejich lid neváží i lidské autority a zákonů.⁷⁰

Benedikt XV. ve svém prvním papežském listě rovněž učinil přítrž pronásledování a usvědčování katolických kněží a teologů podezřelých z modernismu. Prohlásil, že v diskuzích ve věcech víry a mravů, ke kterým není jasné stanovisko papežského stolce, jsou možná rozdílná mínění a že každý člověk má právo vyjadřovat a hájit své názory, jež však nesmí být v rozporu s láskou. Nesouhlas s myšlenkami jiných lidí ještě neznamená zradu katolické víry a nauky.⁷¹

Přestože Benedikt XV. k lidským právům a svobodám nezaujal konkrétní postoj, vidí Jozef Punt malý přínos v sociální oblasti - v podpoře křesťanského bratrství, které mělo vytvořit ze všech národů jednu velkou rodinu.⁷²

2.5. Pontifikát Pia XI. (1922 – 1939)

Doba pontifikátu Pia XI. je význačná rozšiřováním totalitních ideologií komunismu, fašismu a nacionálního socialismu a nastolováním totalitních režimů v Rusku, Německu, Itálii, Španělsku a dalších zemích. Katolická církev stála před otázkou, jak k těmto novým režimům přistupovat a jak v nich obnovovat hodnoty křesťanství. Svět už nebyl křesťanský a katolická církev se musela postavit ideologickým a materialistickým útokům proti svému náboženství.⁷³

V důsledku střetávání se s totalitními režimy a jejich ideologiemi přehodnocovala církev

⁷⁰ „Come in lui, appena la volontà si fu ribellata a Dio, le passioni si sfrenarono e disconobbero l'impero della volontà, così, allorquando chi regge i popoli disprezza l'autorità divina, i popoli a loro volta scherniscono l'autorità umana.“ *Ad beatissimi apostolorum*. [online]

<http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xv/encyclicals/documents/hf_ben-xv_enc_01111914_ad-beatissimi-apostolorum_it.html> [2010-1-2].

⁷¹ „Riguardo poi a quelle cose delle quali — non avendo la Sede Apostolica pronunziato il proprio giudizio — si possa, salva la fede e la disciplina, discutere pro e contro, è certamente lecito ad ognuno di dire la propria opinione e di sostenerla. Ma in simili discussioni rifuggasi da ogni eccesso di parole, potendone derivare gravi offese alla carità; ognuno liberamente difenda la sua opinione, ma lo faccia con garbo, né creda di poter accusare altri di sospetta fede o di mancata disciplina per la semplice ragione che la pensa diversamente da lui.“

Ad beatissimi apostolorum.

⁷²PUNT, Jozef. *Die Idee der Menschenrechte: ihre geschichtliche Entwicklung und ihre Rezeption durch die moderne katholische Sozialverkündigung*, s. 187.

své striktní odmítání demokracie a osvícenských idejí svobody a rovnosti, ale také si nebyla jistá, jak demokracie zajistí ochranu svobody, práva a lidské důstojnosti.⁷⁴ To byl jeden z důvodů uzavření konkordátu s fašistickou Itálií a nacistickým Německem.

Pius XI. byl papežem, který poprvé zdůraznil duchovní úlohu katolické církve a odmítl světské panování nad církevním státem.⁷⁵ Vyzdvihl roli papeže jako pastýře všech katolíků, jenž má zajistit jejich rozvoj v náboženské sféře a ochranu před útlakem. V konfrontaci s násilím totalitních režimů, poškozováním důstojnosti a práv člověka se ústředním úkolem církve stala ochrana člověka. Spojily se víra a právo.⁷⁶

Papež po své zkušenosti s komunismem v Polsku a Litvě, kde působil dva roky jako nuncius, věděl, že totalitní ideologie si chtějí v rámci kolektivismu zcela podřídit osobnost člověka. Proto nabízel Evropě jako alternativu principy subsidiarity a personality, které převzal z učení Lva XIII. Svobodu člověka a katolické církve se snažil zabezpečit uzavíráním konkordátů, mezinárodních smluv o postavení církve, mezi papežským stolcem a dalšími státy.

Pojem subsidiarity byl definován v sociální encyklice *Quadragesimo anno*, vydané 15. května 1931. „*Stát a společnost musí občanům a malým společenstvím poskytnout podporu a pomoc, ale ponechat jim svobodu. Stát se nemá vměšovat do záležitostí rodinného života, do práva rodičů na výchovu dětí, do politiky, do záležitostí církvi.*“⁷⁷ Na tomto principu chtěl vytvořit Pius XI. nový společenský řád, založený též na mravní obnově člověka, lásce k bližnímu a na evangeliu. Chtěl jím překonat třídní společnost.

Tato druhá sociální encyklika navazuje na *Rerum novarum* Lva XIII. a podává odpovědi na některé sporné otázky ohledně vlastnictví, kapitálu, práce a spravedlivé mzdy.

Stejně jako Lev XIII. brání Pius XI. právo člověka na soukromé vlastnictví. Upřesňuje však jeho dvě stránky – individuální a sociální, kde individuální slouží k zajištění člověka a jeho rodiny a sociální k obecnému blahu. Zároveň zdůrazňuje existenci dvou nebezpečí. Jestliže se začne popírat sociální a veřejná funkce vlastnictví, povede to přímo k individualismu. Na druhou stranu při odmítání soukromé stránky vlastnického práva bude společnost směřovat přímo ke kolektivismu. Stát nesmí zasahovat do práva na vlastnictví. Může ho jen upravovat, aby bylo dosaženo obecného blaha.

⁷³PUNT, Jozef. *Die Idee der Menschenrechte: ihre geschichtliche Entwicklung und ihre Rezeption durch die moderne katholische Sozialverkündigung*, s. 188.

⁷⁴WUTHE, Paul. *Für Menschenrechte und Religionsfreiheit in Europa. Die Politik des Heiligen Stuhls in der KSZE/OSZE*. Stuttgart: Kohlhammer, 2002, s. 48.

⁷⁵Tento čin umožnil vyřešení konfliktu mezi Vatikánem a Itálií. Dne 11. února 1929 byly uzavřené Lateránské dohody. Itálie a Vatikán se smluvily na konkordátu, vzájemném právním uznání, na majetkovém vyrovnání a finančním odškodněním za ztrátu církevního území.

⁷⁶PUNT, Jozef. *Die Idee der Menschenrechte: ihre geschichtliche Entwicklung und ihre Rezeption durch die moderne katholische Sozialverkündigung*, s. 189.

⁷⁷HALÍK, Tomáš. Předmluva k encyklice *Quadragesimo anno*, s. 59

Papež se domáhá sociální spravedlnosti při rozdělování majetku – kapitálu. Poukazuje na časté vykořisťování dělníků, kteří za svou práci dostávají minimum výdělků, jež stačí sotva na přežití. Na druhé straně však vidí i snahy dělníků, kteří se pod vlivem socialismu domáhají kapitálu nedobrymi prostředky. Lev XIII. říká, že podíl na kapitálu mají obě strany – majitelé podniků i dělníci. Proto se obě strany provinují proti spravedlnosti, když požadují kapitál sami pro sebe.

Zdůrazňuje však, že každý dělník má právo na mzdu, ze které nejen že má uživit svoji rodinu, ale rovněž si má ušetřit nějaké jmění. Pokud bude spravedlivě rozdělována mzda, nebude narušován veřejný pořádek, např. stávkami dělníků.

Poukazuje na nebezpečí socialismu a komunismu, založených na třídním boji a rušení soukromého vlastnictví. Odsuzuje jejich učení jako bludy a upozorňuje na nebezpečí rychlého šíření těchto ideologií, jejichž stoupenci mimo jiné hlásají, „...že církev a ti, kdo se vydávají za její příslušníky, nadržují bohatým a dělníky zanedbávají a vůbec se o ně nestarají; proto se prý museli spojit v socialismu, aby vzali svou věc do vlastních rukou.“⁷⁸

Totalitním ideologiím se věnoval Pius XI. v encyklikách *Non abbiamo bisogno*, vydané 29. června 1931, *Mit brennenden Sorgen*, zveřejněné 14. března 1937, a *Divini Redemptoris*, vydané 19. března 1937.

Non abbiamo bisogno reagovala na zákaz a rozpuštění katolických mládežnických sdružení na příkaz fašistické vlády v Itálii. Papež v ní kritizuje nařčení katolických spolků z politické činnosti a obviňuje italskou vládu z omezování svobody sdružování, náboženství a svědomí, především při útoku na spolky mládeže přidružené ke Katolické akci.⁷⁹ Poukazuje i na omezování katolického tisku, který nemohl vyvracet pomluvy na zakázané organizace. Fašismus chce získat pro svoji ideologii mladé lidi, aby z nich vychoval a učinil nástroje své moci. Zakládá si monopol na vzdělání a porušuje práva rodiny. Přestože Pius XI. kritizuje fašismus, v roce 1931 ho neodsoudil, snažil se o smíření jak na státní úrovni, tak i ve svědomí

⁷⁸ „*Ecclesia et eis qui Ecclesiae addictos se proclamant. locupletibus faveri, operarios neglegi, curam horum haberi nullam; eam ob causam se, ut sibi consulerent, in acies socialismi instrui et inseri debuisse.*“ *Quadragesimo anno*. [online] <http://www.kebrle.cz/katdocs/soc_enc/QuadragesimoAnno.htm>, <http://www.vatican.va/holy_father/pius_xi/encyclicals/documents/hf_p-xi_enc_19310515_quadragesimo-anno_it.html> [2010-1-3]. V české verzi článek 124.

⁷⁹ „*Ma e Noi e l'Episcopato e il Clero e tutti i buoni fedeli, anzi tutti i cittadini amanti dell'ordine e della pace si sono messi e si mettono in pena ed in preoccupazione di fronte ai troppo presto incominciati sistematici attentati contro le più sane e preziose libertà della Religione e delle coscienze, quanti furono gli attentati contro l'Azione Cattolica, le sue diverse Associazioni, massime le giovanili.*“ *Non abbiamo bisogno*. [online] <http://www.vatican.va/holy_father/pius_xi/encyclicals/documents/hf_p-xi_enc_19310629_non-abbiamo-bisogno_it.html> [2010-1-3].

věřících. Zavrhnul fašismus jako stranu, jejíž program a činnost stály v protikladu ke katolické víře a učení.⁸⁰ Papež rovněž připouštěl pochybnosti nad soužitím katolické církve a fašismu.

K nacionálnímu socialismu o šest let později přistupoval papež již tvrději. Neustálé porušování konkordátu, podepsaného 20. července 1933, omezování církve a pronásledování katolíků vedlo k napsání encykliky *Mit brennenden Sorgen*. Papež povzbuzuje německé katolíky, aby vytrvali ve věrnosti ke svému náboženství a víře. Opět připomíná důstojnost člověka a jeho přirozená práva. Zdůrazňuje především právo na svobodné vyznávání víry. Říká, že věřící člověk má nezcizitelné právo vyznávat svoji víru a účastnit se úkonů tohoto vyznání. Popírání a porušování tohoto práva je v rozporu s přirozeným zákonem.⁸¹ Upozorňuje také na porušování práva rodiny na výchovu svých dětí a s tím spojenou volbu jejich vzdělávání. Reaguje tak na povinnost dávat děti do státních škol.

Ateistickému komunismu se věnovala encyklika *Divini redemptoris*. Pius XI. v ní odsuzuje komunismus za jeho snahy o vytvoření nové společnosti bez Boha, založené na matérii a kolektivismu, který popírá důstojnost člověka a omezuje jeho práva a svobody.⁸² Redukuje i práva rodiny, právo na soukromé vlastnictví, omezuje svobodu tisku a projevu, aby společnost neslyšela o podvodech a zločinech, které učinil na lidech.

V encyklice papež rovněž rozvádí katolické učení o člověku, které svým výkladem posunuje dále. Již nehovoří o člověku jako o individuu podle osvícenské tradice, ale mluví o něm jako o osobě. Bůh svou milostí daroval člověku důstojnost syna Božího a tím mu poskytl svobody a práva, jako jsou např. právo na život, právo na nutné prostředky k existenci, právo sdružování, právo na soukromý majetek a právo na svobodné směřování k životnímu cíli.⁸³ Tato práva osoby, jež Pius XI. považoval za nadstátní, nesměla být nikým omezována a porušována.⁸⁴

⁸⁰ „E per questo aggiungiamo che con tutto quello che siamo venuti finora dicendo Noi non abbiamo voluto condannare il partito ed il regime come tale. Abbiamo inteso segnalare e condannare quanto nel programma e nell'azione di essi abbiamo veduto e constatato contrario alla dottrina ed alla pratica cattolica, e quindi inconciliabile col nome e con la professione di cattolici. E con questo abbiamo adempiuto un preciso dovere dell'Apostolico Ministero verso tutti i figli Nostri che al partito appartengono, perché possano provvedere alla propria coscienza di cattolici.“ *Non abbiamo bisogno*.

⁸¹ „Der gläubige Mensch hat ein unverlierbares Recht, seinen Glauben zu bekennen und in den ihm gemäßen Formen zu betätigen. Gesetze, die das Bekenntnis und die Betätigung dieses Glaubens unterdrücken oder erschweren, stehen im Widerspruch mit einem Naturgesetz.“ *Mit brennenden Sorgen*. [online] <http://www.vatican.va/holy_father/pius_xi/encyclicals/documents/hf_p-xi_enc_14031937_mit-brennender-sorge_ge.html> [2010-1-3]. Článek 36.

⁸² „Huc accedit, quod hominem libertate sua spoliant, in qua spiritualis ducendae vitae norma consistit; itemque humanam personam dignitate sua exuunt omnique in ordine morum moderatione, qua gliscentibus ex occulto vitiis motibus repugnari possit.“ *Divini redemptoris*. [online] <http://www.vatican.va/holy_father/pius_xi/encyclicals/documents/hf_p-xi_enc_19370319_divini-redemptoris_lt.html> [2010-1-3].

⁸³ „...persona est mirandis prorsus corporis mentisque dotibus a summo Creatore praedita.“ „Cum per sanctitatis effectricem gratiam ad fili Dei dignitatem evectus sit, in mystico Iesu Christi corpore cum divino Regno coniungitur. Quod consequens est, multiplicia ei impertiit caeleste Numen ac varia munera : ut vitae corporisque integritatis iura; ut iura iidem cum res adipiscendi necessarias, tum ad finem ultimum via rationeque contendendi, sibi a Deo

Papež se zabývá i vymezením vztahu člověka a společnosti. Říká, že člověk byl určený pro život ve společnosti, avšak společnost je tady pro člověka a ne naopak. Člověk si nemá společnost podřídit, má s ní spolupracovat, aby dosáhl pozemského štěstí. Společnost má pak umožnit člověku rozvíjení jeho individuálních a sociálních darů vycházejících z lidské přirozenosti.⁸⁵ Ačkoliv Pius XI. vyzdvihuje člověka, zdůrazňuje i jeho povinnosti vůči společnosti, jelikož i společnost má svá práva. Oddělil tak od sebe práva a povinnosti člověka a společnosti.

Obhajováním a zdůrazňováním hodnoty a důstojnosti člověka přinesl papež opět ideu lidských práv do společnosti a přiblížil ji i katolické církvi, která se během jeho pontifikátu sbližovala s moderní dobou a otvírala se jejím novým vymoženostem. Prostor pro opětovné nalézání lidských práv a svobod však nastal až po druhé světové válce.

2.6. Pontifikát Pia XII. (1939 – 1958)

Pius XII. pokračoval ve stopách svého předchůdce. Usiloval o vytvoření univerzální katolické církve a prosazoval ochranu lidské důstojnosti a lidských práv a svobod. Už jako státní sekretář Pia XI. navázal velmi důležité diplomatické styky, které učinily z Vatikánu významného účastníka světového dění. Katolická církev si získávala značnou autoritu ve společnosti.

Po vypuknutí druhé světové války papež neustále vybízel ve svých projevech k míru. Snažil se zachovat neutralitu katolické církve a vyvaroval se oficiálního odsouzení nacismu a jeho brutálních činů, především holocaustu. Právě za to je velmi často kritizován. Jeho obhájci však tvrdí, že měl k tomu své důvody. Proti komunismu a pronásledování katolické církve v Sovětském svazu však vystupoval daleko otevřeněji a ostřeji. Jako nuncius v Mnichově sám zažil, jaký je komunistický pokus o převrat. Po válce roku 1949, kdy komunismus získal na síle

propositum; ut denique iura et ineundae societatis, et privata bona possidendi, et eorum fruendi usu.“ Divini redemptoris.

⁸⁴PUNT, Jozef. *Die Idee der Menschenrechte: ihre geschichtliche Entwicklung und ihre Rezeption durch die moderne katholische Sozialverkündigung*, s. 190.

⁸⁵„*Civitas homini, non homo Civitati existit. Id tamen non ita intellegendum est, quemadmodum ob suam individualismi doctrinam Liberales, quos vocant, asseverant; qui quidem communitatem immoderatis singulorum commodis inservire iubent: sed ita potius ut omnes, ex eo quod cum societate composito ordine copulantur, terrenam possint, per mutuam navitatis conspirationem, veri nominis prosperitatem attingere; utque per humanum consortium privatae illae publicaeque animi dotes, hominibus natura insitae floeant ac vivant.“ Divini redemptoris.*

a v celém východním bloku se komunistické strany dostaly k moci, podepsal dekret o exkomunikaci všech komunistů a lidí, kteří je podporovali.⁸⁶

Během střetávání se s totalitními ideologiemi hlásající kolektivismus zdůrazňoval Pius XII. hodnotu člověka. Navázal na Pia XI. a o člověku hovořil jako o osobě. Vyzdvihoval lidskou důstojnost a práva osob, která musí být zbavena jakéhokoli státního zásahu. Lidská práva považoval papež za rub důstojnosti člověka vnímaného jako osobu.⁸⁷ Stejně jako jeho předchůdce upozorňoval na důležitý fakt, že lidská práva mají Božský původ – jsou dary od Boha a neodvozují se jen z hodnoty člověka.

Ve svém vánočním projevu z roku 1942 pokládá důstojnost člověka za jeden z pěti pilířů uspořádání společnosti. Prohlašuje, že kdo chce, aby byl obnoven mír ve světě, musí navrátit lidské osobě její důstojnost a musí podporovat úctu a realizaci základních lidských práv, jako jsou právo na život, právo na rozvíjení tělesné, intelektuální a duchovní stránky člověka zvláště na náboženskou formaci a vzdělání, právo soukromě a veřejně uctívat Boha, právo na manželství, rodinu, práci, soukromé vlastnictví a svobodný výběr povolání a to i pro kněžský či řeholní život.⁸⁸ Všechna tato práva je potřeba podle papeže ochraňovat, aby nebyla lidská důstojnost poškozována.

Jako základ společnosti považuje papež i sociální jednotu, která odmítá všechny formy materialismu a inklinuje ke spolupráci s různými třídami a profesemi a zároveň směřuje k věčnému a stálému cíli kultury a náboženství.⁸⁹ Důležitým prvkem sociální jednoty je podle Pia XII. hodnota manželství, rodiny a práva rodičů na výchovu a vzdělávání dětí.

⁸⁶FRANZEN, August. *Malé církevní dějiny*, s. 269., PETRÁČEK, Tomáš., „Papež musí mluvit jako papež.“ Rozhovor s Philippem Chenauxem. *Salve*, 2008, roč. 18, č. 3, s. 51.

⁸⁷PUNT, Jozef. *Die Idee der Menschenrechte: ihre geschichtliche Entwicklung und ihre Rezeption durch die moderne katholische Sozialverkündigung*, s. 192, 196., RUSTON, Roger. *Human rights and the image of God*. London: SCM Press, 2004, s. 18.

⁸⁸„Chi vuole che la stella della pace spunti e si fermi sulla società, concorra da parte sua a ridonare alla persona umana la dignità concessale da Dio fin dal principio... favorisca, con tutti i mezzi leciti, in tutti i campi della vita, forme sociali, in cui sia resa possibile e garantita una piena responsabilità personale, così quanto all'ordine terreno come quanto all'eterno; sostenga il rispetto e la pratica attuazione dei seguenti fondamentali diritti della persona: il diritto a mantenere e sviluppare la vita corporale, intellettuale e morale, e particolarmente il diritto ad una formazione ed educazione religiosa; il diritto al culto di Dio privato e pubblico, compresa l'azione caritativa religiosa; il diritto, in massima, al matrimonio e al conseguimento del suo scopo, il diritto alla società coniugale e domestica; il diritto di lavorare come mezzo indispensabile al mantenimento della vita familiare; il diritto alla libera scelta dello stato, quindi anche dello stato sacerdotale e religioso; il diritto ad un uso dei beni materiali, cosciente dei suoi doveri e delle limitazioni sociali.“ Radiomessaggio di sua santità Pio XII. alla vigilia del santo natale. [online]

<http://www.vatican.va/holy_father/pius_xii/speeches/1942/documents/hf_p-xii_spe_19421224_radiomessage-christmas_it.html> [2010-1-4].

⁸⁹„Unità tende, mediante la collaborazione dei diversi ceti e professioni, agli eterni e sempre nuovi fini della cultura e della religión.“ Radiomessaggio di sua santità Pio XII. alla vigilia del santo natale.

Další tři pilíře společnosti jsou důstojnost práce, křesťanská koncepce státu postavená na morálce a rehabilitace právního řádu, jenž má zajistit právní ochranu nezcizitelných práv člověka před všemi útoky.⁹⁰

Za dodržování lidských práv a svobod má podle Pia XII. zodpovídat stát. Po jeho vlastní zkušenosti s totalitními režimy, jež práva člověka omezovaly a porušovaly, se začal přiklánět k demokratické formě vlády. Jako první papež uznal mravní hodnotu demokracie.⁹¹ Právě demokracii je věnován jeho vánoční projev z roku 1944. Upozorňuje na to, že už Lev XIII. prohlásil, že katolická církev nenamítá nic proti jakékoli formě vlády, pokud jsou v ní zajištěny její svobody. Praxe s diktaturami ukázala, že je potřeba státní moc kontrolovat, aby nedocházelo k takovým zvrstvům jako v nacistickém Německu či komunistickém Sovětském svazu. Demokracie jako vláda lidu má umožnit dohled nad řízením státu.

Tato forma vlády však musí být podle papeže založena na mravní zralosti a aktivitě samotných občanů.⁹² Pius XII. proto apeluje na odpovědnost, morálnost, vzdělanost občanů, kterým má záležet na obecném blahu celé společnosti. Říká, že lidé hodni jména občané si mají být vědomi vlastní osobnosti, svých povinností a práv a své svobody, spojené s respektováním svobody a důstojnosti druhých lidí.⁹³ Ovšem, aby občan byl takto uvědomělý a vykonával svoje povinnosti poctivě, musí mu být zajištěna svoboda a nesmí být pošlapávána jeho lidská důstojnost.

Stejně jako v lidských právech, viděl papež v demokratické státní formě prostředek k prohloubení vědomí člověka o vlastní důstojnosti a hodnotě.⁹⁴ I demokracie může podle Pia XII. zaniknout, a proto si má člověk vážít své osobní hodnoty a chránit si ji v případech ohrožení.

Dalším cílem papeže bylo vytvoření univerzální církve. Rozšíření počtu kolegia kardinálů o neevropské kardinály byl jedním z významných kroků. Všeobecná církev vychází,

⁹⁰ „Dall'ordinamento giuridico voluto da Dio promana l'inalienabile diritto dell'uomo alla sicurezza giuridica, e con ciò stesso ad una sfera concreta di diritto, protetta contro ogni arbitrario attacco.“ *Radiomessaggio di sua santità Pio XII. alla vigilia del santo natale.*

⁹¹ PETRÁČEK, Tomáš. *Církev doby Pia XII.*, s. 13.

⁹² „...questa forma di governo impone alla maturità morale dei singoli cittadini; una maturità morale, alla quale invano si potrebbe sperar di giungere pienamente e sicuramente, se la luce della grotta di Betlemme non rischiarasse l'oscuro sentiero, per il quale i popoli dal tempestoso presente s'incamminano verso un avvenire che sperano più sereno.“ *Radiomessaggio di sua santità Pio XII. ai popoli del mondo intero.* [online] <http://www.vatican.va/holy_father/pius_xii/speeches/1944/documents/hf_p-xii_spe_19441224_natale_it.html> [2010-1-4].

⁹³ „In un popolo degno di tal nome, il cittadino sente in se stesso la coscienza della sua personalità, dei suoi doveri e dei suoi diritti, della propria libertà congiunta col rispetto della libertà e della dignità altrui. In un popolo degno di tal nome, tutte le ineguaglianze, derivanti non dall'arbitrio, ma dalla natura stessa delle cose, ineguaglianze di cultura, di averi, di posizione sociale — senza pregiudizio, ben inteso, della giustizia e della mutua carità — non sono affatto un ostacolo all'esistenza ed al predominio di un autentico spirito di comunità e di fratellanza.“ *Radiomessaggio di sua santità Pio XII. ai popoli del mondo intero.*

jak uvádí ve své encyklice *Summi pontificatus* z 20. října 1939, z bratrství všech národů a z jednoty všech lidí, jejichž původ spočívá v Bohu.⁹⁵

V této encyklice se věnuje i problému rasismu a strachu z jinakosti. Odlišnost národů, jednotlivých lidí a jejich kultur považuje za přínos a obohacení pro celé společenství. Církev je rodina pro všechny. Upozorňuje na to, že každý, kdo vstoupí do církve, ať je jakéhokoli původu a mluví jakoukoli řečí, musí vědět, že všichni lidé mají stejná práva jako děti Boží.⁹⁶

Pius XII. také přizpůsoboval církev moderní době a umožnil např. překladatelům Bible spolupráci s nejnovějšími vědními metodami, aby mohli bádát v nejstarších tiscích a jejich překlady byly co nejpřesnější.⁹⁷

Na druhou stranu ve své encyklice *Humani generis*, vydané 12. srpna 1950, hájí pravdy hlásané katolickou církví. Obhajuje význam učitelského úřadu církve a tradice. Kritizuje evolucionismus, existencialismus a snahy o novátorství v oblasti biblistiky, přístupu k dogmatům a reformě církve. Evoluci ve vývoji lidského těla však neodsuzuje. Zdůrazňuje, že duše pochází od Boha.

Pius XII. navázal na svého předchůdce Pia XI. a jeho učení dále rozvíjel. Byl ochránce lidské důstojnosti a lidských práv. Apeloval na vlády států, aby vytvořily právní řád zajišťující lidem jejich svobodu. Považoval rovněž za důležité, aby si sami občané byli vědomi své vlastní hodnoty a domáhali se svých práv a svobod.

2.7. Pontifikát Jana XXIII. (1958 – 1963)

Jan XXIII. rovněž pokračoval ve šlépějích svých předchůdců Pia XI. a Pia XII. Rozvíjel jejich učení a otevřel katolickou církev okolnímu světu. Osobnost nového papeže byla zcela

⁹⁴PUNT, Jozef. *Die Idee der Menschenrechte: ihre geschichtliche Entwicklung und ihre Rezeption durch die moderne katholische Sozialverkündigung*, s. 197.

⁹⁵„*Meravigliosa visione, che ci fa contemplare il genere umano nell'unità di una comune origine in Dio: Un solo Dio e padre di tutti, colui che è sopra tutti e per tutti e in tutti.*“ *Summi pontificatus*. [online] <http://www.vatican.va/holy_father/pius_xii/encyclicals/documents/hf_p-xii_enc_20101939_summi-pontificatus_it.html> [2010-1-4].

⁹⁶„*Tutti coloro che entrano nella chiesa, qualunque sia la loro origine o la lingua, devono sapere che hanno uguale diritto di figli nella casa del Signore, dove dominano la legge e la pace di Cristo.*“ *Summi pontificatus*.

⁹⁷„*Qui ingentes illos consideraverit labores, quos exegesis catholica per duo fere annorum milia suscepit, ut verbum Dei, per Sacras Litteras hominibus impertitum, penitus cotidie perfectiusque intellegatur, vehementiusque adametur, facile is sibi persuaserit christifidelibus, ac praesertim sacerdotibus, grave eiusmodi officium esse, ut thesauro illo a summis ingeniis per tot saecula congesto, copiose et sancte utantur. Sacros enim Libros Deus hominibus non ideo concessit, ut eorum satisfaceret curiositati, vel ut studendi investigandique praerberet argumentum, sed quemadmodum animadvertit Apostolus, ut divina haec eloquia nos possent « instruere ad salutem per fidem quae est in Christo Iesu » et « ut perfectus esset homo Dei ad omne opus bonum instructus.*“ *Divino*

odlišná od Pia XII. a umožnila lidštější přiblížení církve veřejnosti. „...jako papež chtěl být víc biskupem a i il parroco del mondo (farářem světa) než nejvyšší hlavou.“⁹⁸ Nový papež chtěl být duchovním pastýřem univerzální církve.

Důležité zkušenosti získal jako papežský delegát na Východě. V letech 1925 – 1934 působil v Bulharsku a dalších deset let do roku 1944 v Turecku a Řecku. Setkávání s východními církvemi, především pravoslavnou, mu umožnilo navázat na první pokusy o dialogy mezi katolickou církví a ostatními církvemi. Roku 1944 byl jmenován nunciem v Paříži, kde měl za úkol normalizovat vztahy mezi francouzskou vládou a katolickou církví. Zde měl příležitost setkat se s připravovanou Všeobecnou deklarací lidských práv. Podporoval její realizaci, přestože s některými částmi nesouhlasil.

Velmi důležitým činem papeže bylo svolání druhého vatikánského koncilu (1962 – 1965), který poskytl katolické církvi možnost oficiálně se vyjádřit k požadavkům moderní doby, určit jasná stanoviska církve pro katolíky na celém světě a určit další směřování katolické církve.

Jan XXIII. byl významným obhájcem lidské důstojnosti a lidských práv. Této problematice se věnoval ve svých encyklikách *Mater et Magistra* a hlavně v *Pacem in terris*.

Mater et Magistra, vydaná 15. května 1961, je sociální encyklika, která reagovala na změny ve společnosti po druhé světové válce. Měla přizpůsobit sociální nauku církve nové době. Je více pastoračního rázu a snaží se podávat praktická řešení problémů.⁹⁹

Jedno z témat, jímž se papež zabývá, je proměna a prolínání společenských vztahů. Jan XXIII. se věnuje novým vzájemným vztahům mezi lidmi, které jsou důsledkem vzniku nových organizací a spolků, jejichž původ je odvozován od hospodářského pokroku, vyšší životní úrovně lidí aj. Tyto nové vztahy mají podle Jana XXIII. své výhody. Rovněž v nich ale vidí velké nebezpečí, jelikož státní moc formou různých pravidel, jež mají usměrňovat nové vztahy, stále více zasahuje do soukromí člověka. „*Užívá se prostředků, vyvíjejí se metody a tvoří se životní prostředí, při nichž člověk opravdu těžko může myslet nezávisle na vnějších vlivech, jednat z vlastní iniciativy, odpovědně užívat svých práv a plnit své povinnosti, plně uplatnit a rozvinout své duševní schopnosti. Není třeba se obávat, že tento zespolečenšťující proces povede k odosobnění člověka, že z něho udělá jedince bez vlastní odpovědnosti? Právě tomu se musí rozhodně odporovat.*“¹⁰⁰

afflante spiritu. [online] <http://www.vatican.va/holy_father/pius_xii/encyclicals/documents/hf_p-xii_enc_19430930_divino-afflante-spiritu_lt.html> [2010-1-4].

⁹⁸FRANZEN, August. Malé církevní dějiny. Praha: ZVON, 1992, s. 275.

⁹⁹HALÍK, Tomáš. Předmluva k encyklice *Mater et Magistra*, s. 115.

¹⁰⁰„*At multiplicatis et cotidie progredientibus variis illarum [417] consociationum formis, hoc simul fit, ut in pluribus rerum gerendarum provinciis, normae et leges multiplicentur, quae mutuas civium necessitudines regant atque definiant. Ex quo consequitur ut angustioribus finibus libera singularium hominum agendi facultas contineatur; artes enim saepe adhibentur, viae ineuntur, rerumque condiciones tales existunt, ut cuius sane*

Jan XXIII. hovoří rovněž o právu na soukromé vlastnictví a právu na spravedlivou odměnu za práci vzhledem k možnostem podniků. Zdůrazňuje odpovědnost občanů vůči veřejnému blahu a jejich osobní iniciativu, která zajišťuje politickou svobodu a je prevencí proti útokům na svobodu člověka.¹⁰¹

Zmiňuje se o problémech třetího světa, rozdílech mezi chudými a bohatými státy a o ideologiích, které chtějí vytvářet novou společnost bez Boha a zcela opomíjejí důstojnost člověka a „...nezaměřují se k jednotlivému člověku, jenž má být nositelem, tvůrcem i cílem veškerého společenského života.“¹⁰²

Pacem in terris, zveřejněná 11. dubna 1963, je především mírovým poselstvím všem lidem dobré vůle. Byla vydaná krátce po karibské krizi a vystavění berlínské zdi. Reagovala i na zvyšování zbrojení a nebezpečí atomových zbraní. Z velké části se věnuje lidské důstojnosti a jsou v ní vyjmenována práva a povinnosti občanů. Proto je označována jako „deklarace lidských práv pro katolickou církev.“¹⁰³ Papež se v ní zmiňuje o Všeobecné deklaraci lidských práv, kterou považuje za významný čin OSN. Svět se tak nachází na důležité cestě k vytvoření politického a právního řádu, platného pro všechny národy.¹⁰⁴

Jan XXIII hned na začátku encykliky prohlašuje, že je potřeba „...uznat zásadu, že každý člověk je osoba, tj. že je mu vrozen rozum a svobodná vůle, a tedy že je nositelem práv a povinností, které pramení přímo z této jeho povahy. Poněvadž tato práva a povinnosti jsou všeobecné a neporušitelné, jsou také naprosto nezczizitelné.“¹⁰⁵ Na tomto základě odvozuje právo na život, vzdělání, svobodnou volbu povolání, rodinu a výchovu dětí, právo na uctívání Boha a vyznávání náboženství, právo svobodného projevu, shromažďování a sdružování, právo na svobodu pobytu a pohybu, práva hospodářská jako jsou právo na práci a dobré pracovní

arduum sit suis uti consiliis, externarum rerum impulsionibus neglectis; quidquam sponte sua agere; iura sua et officia, ut oportet, exsequi; animi sui facultates plane exserere atque perficere. Numquid, magis magisque increbrescentibus socialis vitae rationibus, homines continuo stupebunt, sui que iuris esse desinent? Est tale quid praecise negandum.“ *Mater et Magistra*. [online]

<http://www.vatican.va/holy_father/john_xxiii/encyclicals/documents/hf_j-xxiii_enc_15051961_mater_lt.html>, <http://www.kebrle.cz/katdocs/soc_enc/MaterEtMagistra.htm> [2010-1-4]. V české verzi článek 62.

¹⁰¹ „*Ex iis enim quae passim eveniunt didicimus, ubi privata singulorum desit navitas, tum in republica tyrannorum potentatum dominari.*“ *Mater et Magistra*. V české verzi článek 57.

¹⁰² HALÍK, Tomáš. Předmluva k encyklice *Mater et Magistra*, s. 116.

¹⁰³ PUTZ, Gertraud. *Christentum und Menschenrechte*, s. 94., HAFNER, Felix. *Kirchen im Kontext der Grund- und Menschenrechte*. Freiburg: Univ.-Verl., 1992., s. 128.

¹⁰⁴ WUTHE, Paul. *Für Menschenrechte und Religionsfreiheit in Europa. Die Politik des Heiligen Stuhls in der KSZE/OSZE*, s. 49.

¹⁰⁵ „*Porro in quovis humano convictu, quem bene compositum et commodum esse velimus, illud principium pro fundamento ponendum est, omnem hominem personae induere proprietatem; hoc est, naturam esse, intelligentia et voluntatis libertate praeditam; atque adeo, ipsum per se iura et officia habere, a sua ipsius natura directo et una simul profluentia. Quae propterea, ut generalia et inviolabilia sunt, ita mancipari nullo modo possunt.*“ *Pacem in terris*. [online] <http://www.vatican.va/holy_father/john_xxiii/encyclicals/documents/hf_j-xxiii_enc_11041963_pacem_lt.html>, <http://www.kebrle.cz/katdocs/soc_enc/PacemInTerris.htm> [2010-1-4]. V české verzi článek 9.

podmínky, právo na spravedlivou mzdu, právo na soukromé vlastnictví a politická práva jako jsou právo podílet se na veřejném životě a právo na záruku právní bezpečnosti osobních práv.

Zároveň však papež zdůrazňuje, že stejně tolik, jako má člověk práv, má i povinností. Rovněž definuje vztah mezi právem a povinnostmi „*V lidském společenství odpovídá přirozenému právu jednoho určitá povinnost ze strany druhých lidí: povinnost uznávat ono právo a mít je v úctě. Každé základní osobní právo člověka odvozuje totiž svou platnost a autoritu z přirozeného zákona, který ono právo propůjčuje a příslušnou povinnost ukládá.*“¹⁰⁶ Na tomto principu odvozuje harmonické soužití lidí, ze kterého je zcela odstraněna rasová diskriminace. Jednota lidstva má být založena na vědomí vlastních práv a povinností a vědomí, že všichni lidé jsou si na základě své přirozené důstojnosti rovni.

Papež se zabývá i právy a povinnostmi států, jež jsou stejně jako lidská práva založena na respektování práv a plnění povinností. Říká, že všechny státy jsou si na základě své důstojnosti rovny. Mají právo na existenci, na vlastní rozvoj a prostředky k jeho uskutečnění. Zároveň musí přijmout odpovědnost za dosažení svého rozmachu.¹⁰⁷

V souvislosti s lidskými právy je zmiňována i úloha státu, jenž na principu subsidiarity má za úkol řídit společenská práva lidí, aby nedocházelo k jejich porušování a občané je mohli plně uplatňovat.

Kromě obecného blaha zdůrazňuje Jan XXIII. světové blaho – blaho všech národů, které je založeno na spolupráci mezi jednotlivými státy. Oceňuje vznik mezinárodních společenství jako je např. OSN, jejichž cílem je mír a bezpečnost ve světě. Ovšem upozorňuje, že i tyto nadnárodní organizace, se musí řídit principem subsidiarity a neomezovat práva a svobody člověka.

Mír ve společnosti a soužití lidí má být podle papeže založené na pravdě, spravedlnosti, lásce a svobodě. Lidé si mají být vědomi své důstojnosti, ale i odpovědnosti svých rozhodnutí. Jsou vybízeni k vlastní iniciativě a spolupráci. Na katolíky apeluje, aby se nebáli spolupráce s lidmi jiného náboženství. Nesmí ohrozit svoji víru, „...zároveň však musí objektivně uvážit

¹⁰⁶ „*Quibus probatis, consequens est etiam, ut in hominum consortione unius hominis naturali cuidam iuri officium aliorum hominum respondeat: officium videlicet ius illud agnoscendi et colendi. Nam quodvis praecipuum hominis ius vim auctoritatemque suam a naturali lege repetit, quae illud tribuit, et conveniens iniungit officium. Qui igitur, dum iura sua vindicant, officia sua vel omnino obliviscuntur, vel aequo minus praestant, iidem sunt cum iis veluti comparandi, qui altera manu aedem exstruunt, altera evertunt.*“ *Pacem in terris.* V české verzi článek 30.

¹⁰⁷ „...*ac propterea sanctum firmumque censeatur, civitates omnes naturae dignitate inter se pares esse. Ad unamquamque earum igitur iure pertinet ut sit, ut proficiat, ut adiumenta ad id necessaria possideat, ut denique in hoc obtinendo adipiscendoque primum in se periculum recipiat; itemque legitimo iure postulare potest, ut bona fruatur opinione, utque sibi debiti honores tribuantur.*“ *Pacem in terris.* V české verzi článek 86.

názory jiných lidí, nehledět při všem jen na vlastní užitek, a být ochotni k čestné spolupráci všude tam, kde běží o věci svou podstatou dobré nebo o takové, které mohou k dobru vést.”¹⁰⁸

Jan XXIII. započal v církvi diskuzi na téma lidská práva a svobody a vztah katolické církve k moderní společnosti. Jednání a rozhovory pokračovaly během druhého vatikánského koncilu, jehož konce a závěrečných vyjádření se papež nedožil. Jan XXIII. hájil lidskou důstojnost, což ukazovaly i jeho skutky během druhé světové války. Zasadil se o rozšiřování ideje lidských práv a svobod a podporoval projekty mezinárodních organizací na ochranu člověka. Za nejdůležitější však považoval, aby si lidé byli vědomi vlastní důstojnosti a z ní odvozených práv a svobod. Zároveň však zdůrazňoval i povinnosti a odpovědnost občanů za vlastní činy. Přínos Jana XXIII. byl pro katolickou církev významný, otevřel ji světu a podílel se na jejím nasměrování do nové epochy.

¹⁰⁸ „*Quod cum evenit, ii qui catholicum profitentur nomen, maximopere prospiciant, ut sibimetipsis semper constant, neve ad ea media consilia descendant, e quibus aut religionis aut morum integritas aliquid detrimenti capiat. Pariter tamen se tales praebeant, qui et aliorum sententiam aequa perpendant benignitate, et omnia ad utilitates suas non referant, et parati sint ad ea cum fide coniunctisque viribus efficienda, quae vel suapte natura sint bona vel ad bonum conducibilia.*“ *Pacem in terris.* V české verzi článek 157.

3. Výsledný souhrn a hodnocení

Katolická církev považuje člověka za obraz Boží a z toho odvozuje důstojnost člověka, jeho svobodu, práva a i povinnosti. Člověk se musí řídit Božím zákonem a musí být poslušný vůči Bohu. Bezmezná svoboda, hlásaná osvícenstvím a Velkou francouzskou revolucí, odporovala učení katolické církve. Taková svoboda byla založena pouze na hodnotě člověka a omezovala ji jen svoboda druhého člověka. Hlásání svobody a práv člověka prostřednictvím revoluce katolická církev rovněž zavrhl.

3.1. Souhrn podle papežů

Papežové od Pia VI. až po Pia IX., kteří žili v době hlásání a šíření revolučních idejí, kritizovali absolutní svobodu, modernismus a snahu o pokrok, jež vedly k odluce církve od státu a k odkřesťanštění Evropy. V novátorských myšlenkách, jejichž součástí byla i lidská práva a svobody, viděl papežský stolec nástroj ke zničení katolické církve. Snažil se proto uchovávat starý řád, založený na autoritě, monarchii, stavovské společnosti a náboženství. Papežové této doby odmítali především svobodu vyznání, svědomí a právo na svobodné zveřejňování jakýchkoli názorů a myšlenek. Tato práva byla podle nich mnohdy zneužívána k rozšiřování mylných mínění a stala se prostředkem k rozvrácení feudální společnosti. Vlivem sílícího antiklerikalismu a laicismu docházelo k omezování katolické církve v jejím veřejném působení, hlavně ve školství. Tento útlak ze strany států katolickou církev utvrzoval v jejím odmítajícím postoji k revolučním idejím a měl vliv na uzavření církve okolnímu světu.

Se Lvem XIII. však přišlo mírné uvolnění postojů katolické církve k lidským právům a svobodám a k modernismu. Papež se zaměřil na boj proti sekularizaci a vypracovával alternativy k socialismu a liberalismu, které nebyly v rozporu s katolickou naukou. Konečně se hlava katolické církve začala věnovat i problémům společnosti, jež se dotýkaly také katolíků. V encyklice *Rerum novarum* se papež zabýval dělnickou otázkou. Podpořil hájení práva na soukromý majetek, práva na spravedlivou mzdu a práva na odpočinek vznik sociálních a hospodářských práv. Z politických práv považoval svobodu myšlení, projevu a tisku za prospěšné, jestliže sloužila k hlásání pravdy. Jako první mezi papeži nepokládal monarchii za jedinou legitimní vládu a umožnil i jiné formy státního zřízení. Reagoval

tak na komplikovaný vztah monarchistických katolíků s republikánskou vládou ve Francii. Chtěl tento problém vyřešit usmířením katolíků s republikou.

Uvolněnější přístup k lidským právům a otevírání katolické církve modernímu světu ukončila volba papeže Pia X. Nový papež se svým heslem *Instarare omnia in Christo* se zaměřoval spíše na vnitřní záležitosti církve a navrátil se zpět k reakčnímu stylu Pia IX. Tvrdě vystupoval proti modernismu, jenž se začal šířit i do katolických kruhů. Hlásání svobodomyšlných idejí bylo zakázáno a potlačováno. Proměna katolické církve, požadovaná katolickými modernisty, byla odmítnuta. Papež zavedl protimodernistickou přísahu, na niž museli všichni, kdo vyučovali katolickou nauku, přísahat. Vliv na jeho odmítání moderních myšlenek měly rovněž události ve Francii, kde byla uzákoněna odluka církve od státu, bylo zakázáno katolické školství a byl zabaven majetek církve.

Přísahu a boj proti modernistickým katolíkům zrušil Benedikt XV. hned ve své první encyklice *Ad beatissimi apostolorum*. Apeloval v ní na svobodu projevu a právo na hájení svých názorů. Papež ve svém postoji k modernímu světu navázal na Lva XIII. Jeho pontifikát však byl vyplněn první světovou válkou a neustálým vybízením k míru, tudíž se k lidským právům výrazněji nevyjadřoval.

První světová válka, vzrůstající vliv totalitních ideologií a druhá světová válka tvořily zlom pro katolickou církev ve vnímání člověka. Zajištění ochrany lidské důstojnosti se stalo cílem katolické církve a prosazování lidských práv a svobod bylo prostředkem k jeho uskutečňování.

Papežové Pius XI. a Pius XII. měli osobní zkušenosti s komunismem. Uvědomovali si nebezpečí kolektivismu, jenž chtěl pohltnout osobnost člověka a vytvořit z něj nástroj své moci. Proto se oba snažili hájit lidskou důstojnost. Mluvili o člověku jako o osobě, která má nezczitelná práva, jež nesměla být nikým a ničím pošlapávána. Zároveň však zdůrazňovali vědomí osobní důstojnosti člověka a iniciativu lidí, jestliže by jejich práva byla porušována. Oba pokračovali ve stopách Lva XIII., rozvíjeli jeho koncepci subsidiarity a personality a také se zabývali myšlenkou demokracie. Pius XI. k vládě lidu přistupoval stále s nedůvěrou. Nepovažoval demokracii za schopnou ochránit důstojnost člověka. Během druhé světové války již Pius XII. vyzdvihoval ideu demokracie, jež měla zabránit páchání dalších zločinů totalitních států. Požadoval také rehabilitaci právního řádu, který měl zajistit nezczitelná práva člověka a ochránit tato práva před jakýmkoli útokem. Během pontifikátů Pia XI. a Pia XII. začala katolická církev hájit a prosazovat lidská práva a svobody, aby nedocházelo k dalšímu poškozování důstojnosti člověka.

Na stejné cestě pokračovala církev i v době pontifikátu Jan XXIII. Papež navázal na své předchůdce a ochranu lidských práv a svobod zcela zařadil do programu církve. Kromě práv a svobod zdůrazňoval i povinnosti člověka. Právo jednoho člověka ukládalo povinnost druhých toto právo uznávat a mít ho v úctě. Papež podporoval snahu mezinárodních organizací chránit lidskou důstojnost na celosvětové úrovni. Jan XXIII. a jím svolaný druhý vatikánský koncil završili přijetí lidských práv a svobod katolickou církví a ukončili postupné otvírání církve světu. Katolická církev se stala duchovní autoritou světa.

3.2. Souhrn podle lidských práv

Občanská a politická práva

Katolická církev se nestavěla proti všem lidským právům. Uznávala práva a svobody, která měla člověka dovést k jeho cíli – k Bohu a věčnému životu. Mezi taková práva patřily např. právo na život, na soukromé vlastnictví, svoboda shromažďování a sdružování. Avšak Velká francouzská revoluce s sebou přinesla hlásání ideje neomezené svobody, jež nebyla podřízena Božímu zákonu. To mělo za následek, že se vytvořila další práva, jež nebyla potřeba k uskutečnění životního cíle člověka a dokonce odporovala katolickému učení. Mezi taková práva patřila např. svoboda vyznání, svědomí a myšlení.

Svoboda vyznání

Do roku 1791 bylo v Evropě samozřejmostí, že každý člověk vyznával nějaké náboženství. Deklarace práv člověka a občana však přišla se svobodou vyznání ve smyslu, že si člověk mohl zvolit, do jaké církve chce vstoupit a jaké náboženství chce vyznávat. Mohl se také rozhodnout, že nebude členem žádné církve a nebude uctívat Boha. Revoluce rovněž započala odsouvání náboženství do soukromé sféry života.

Pius VI. v breve *Quod aliquantum* celkově odsoudil osvícensky pojatou svobodu a s ní i tu náboženskou. Stejně se zachovali i jeho následovníci. Řehoř XVI. a Pius IX. rovněž kritizovali snahy postavit všechna náboženství na stejnou úroveň a dokonce omezit náboženství pouze na morálku a ctnosti. Zároveň odmítali toleranci ostatních náboženství. Řehoř XVI. řekl v encyklice *Mirari vos*, že přístav spásy není otevřen pro člověka jakéhokoli náboženství, a Pius IX. v *Syllabu errorum* považoval za blud tvrzení, že katolická církev nemá být jediným státním náboženstvím a cizincům má být umožněno vyznávat své náboženství, i když nebude katolické.

Lev XIII. rezignoval na obnovení starého řádu ve společnosti a věnoval se spíše následkům sekularizace. Katolická církev byla stále více zatlačována do pozadí a musela usilovat o obnovení svého postavení v Evropě. Musela si zajistit svá práva a svobody. Mezi ně patřila i náboženská svoboda, která podle katolické církve znamenala svobodně vyznávat svoji víru a svobodně se hlásit ke svému náboženství a to jak v soukromí, tak i na veřejnosti.

O takovou náboženskou svobodu usiloval i Pius XI. během nástupu totalitních ideologií. V encyklice *Mit brennenden Sorgen* zdůrazňoval právo na vyznání víry a účastnění se různých forem vyznávání. Toto právo považoval za nezcizitelné a jeho potlačování stálo podle papeže v rozporu s přirozeným právem člověka. I Pius XII. během druhé světové války a v době vzestupu komunismu v polovině evropských zemí se snažil chránit svobodu náboženství. Ve svém vánočním projevu z roku 1942 pokládal právo na náboženskou formaci a vzdělání a právo soukromě a veřejně uctívat Boha za základní osobní právo člověka.

Jan XXIII. navázal na své předchůdce a v encyklice *Pacem in terris* vyjmenovává právo na uctívání Boha a vyznávání náboženství v soukromí a na veřejnosti jako jedno z hlavních přirozených práv člověka.

Svoboda vyznání tvořila největší problém při přijímání lidských práv a svobod katolickou církví. Je třeba si uvědomit, že katolická církev dosud nepřijala svobodu vyznání v osvícenském smyslu. Člověk je stvořený Bohem, a tudíž mu musí být poslušen a uctíván ho. Papežové od Pia VI. až do Pia IX. odmítali svobodu vyznání, hlásanou revolucí. Lev XIII. však chtěl zajistit práva katolíků a celé církve v sekularizované společnosti a usiloval o to, aby církev zůstala součástí veřejného života. Ochrana svobodného vyznávání náboženství v soukromí a na veřejnosti se stala ústředním cílem katolické církve. V této linii pak pokračovali i Pius XI. a Pius XII., kteří bojovali proti útlaku ze strany totalitních režimů. Jan XXIII. přijal právo na svobodu vyznání, ale rovněž ve smyslu, vymezeném Lvem XIII.

Svoboda svědomí, myšlení, projevu a tisku

Svobodu svědomí, myšlení, projevu a tisku považovala katolická církev do pontifikátu Lva XIII. za nebezpečnou, poněvadž dávala možnost k zneužití a šíření omylů. Proto se církev tyto svobody snažila omezovat alespoň cenzurou. Papežové té doby neustále vybízeli biskupy, aby byli bdělí a vyhledávali heretické publikace a ničili je dříve, než se dostanou na veřejnost. Mohly totiž napáchat velké škody mezi lidmi, kteří by následně nerozeznávali výmysly od pravdy.

Pius VI. odsoudil ideu myslet si, psát, tisknout a publikovat cokoli, co se lidem líbí. Řehoř XVI. zase považoval za hanebné tvrzení, že svoboda svědomí musí být zajištěna pro všechny. Zveřejňování a šíření jakýchkoli myšlenek byla podle něj škodlivá svoboda.

Pius IX. ve svých liberálnějších počátcích zrušil cenzuru, ale po vypuknutí republikánského povstání v Římě se vrátil k odmítání modernismu. V encyklice *Quanta cura* odmítl svobodu svědomí a výrok, že absolutní svoboda spočívá také v tom, že člověk může ústní či psanou formou otevřeně zveřejňovat všechny své názory. Podle papeže taková svoboda vedla k zatracení.

Změna přišla během pontifikátu Lva XIII., který často prohlašoval, že katolická církev není proti lidským právům a svobodám, jestliže neodporují katolické nauce. V encyklikách *Immortale Dei* a *Libertas praestantissimum* poukázal na to, že svoboda svědomí se neřídí žádnými zákony, a tudíž si lidé zveřejňují a prohlašují, cokoli chtějí. Svobodu svědomí, myšlení, projevu a tisku však striktně neodsuzoval. Jestliže jsou publikované a deklarované myšlenky týkající se náboženství v souladu s pravdou, hlásanou katolickou církví, mohou být tyto svobody ku prospěchu. V opačném případě musejí být zakázány. Také Benedikt XV. v encyklice *Ad beatissimi apostolorum*, ve které ukončuje Piem X. zahájený útok proti katolickým modernistům, umožnil svobodně vyjadřovat a obhajovat názory, jež však nesmí porušovat principy lásky. Nesouhlas ještě neznamenal zradu katolické víry či nauky.

Pius XI., Pius XII. a Jan XXIII. usilovali o svobodu svědomí, myšlení, projevu a tisku. Totalitní režimy potlačovaly tyto svobody, aby se veřejnost nedověděla o zločinech, které napáchaly na svých odpůrcích a aby mohly propagovat svoje ideologie. Katolická církev patřila mezi ty, jejichž slovo nemělo být slyšeno. Svoboda svědomí, myšlení, projevu a tisku v oblastech náboženství a víry se však měla řídit Božím zákonem a měla být v souladu s pravdou.

Svoboda svědomí, myšlení, projevu a tisku umožnila zveřejnění jakýchkoli názorů, postojů a idejí i z oblaci náboženské. Papežové do pontifikátu Lva XIII. v těchto svobodách viděli nástroj k šíření revolučních snah o vytvoření nové společnosti, a tudíž jako zastánci starého řádu je odmítli. Lev XIII. však proti těmto svobodám již nic nenamítal, jestliže hlásali pravdu. Tato práva totiž začala používat samotná církev, aby se více dostávala do podvědomí lidí. Nacistická a komunistická proticírkevní propaganda nutila katolickou církev stále více zveřejňovat své hodnoty, svá stanoviska, ospravedlňování z nařčení, jimiž chtěly totalitní režimy zdiskreditovat církev ve společnosti. Odvoláváním se na svobodu svědomí, myšlení, projevu a tisku usilovali Pius XI. a Pius XII, aby nebyl umlčen hlas katolické církve.

Právo podílet se na veřejné moci

Deklarace práv člověka a občana přinesla další průlomový prvek. Prohlásila, že občané mají právo podílet se na vytváření zákonů a daňového systému a mají právo kontrolovat finance a státní správu. Mohou tak činit osobně nebo si zvolit své zastupitele. Katolická církev až do doby Lva XIII. připouštěla za jedinou možnou formu vlády monarchii, kde panovník vládl z Boží vůle svému lidu, který mu byl povinen poslušností.

Lev XIII. byl také zastáncem monarchie, ale vlivem problematického vztahu francouzských katolíků a republikánské vlády Francie prohlásil v encyklice *Immortale Dei*, že legitimní mohou být i jiné formy vlády, pokud jsou v ní zajištěna práva a svobody katolické církve a náboženská svoboda. Chtěl tak zabránit další sekularizační vlně ve Francii. Papež však varoval před vládou lidu, jehož myšlení je nestálé a dá se snadno ovlivňovat. Taková vláda podle něj ohrožuje stabilitu státu.

Pius X. byl odpůrcem demokracie a i Benedikt XV. a Pius XI ji plnosti nepřijali. Pius XI. měl pochybnosti, jestli dokáže demokracie dostatečně ochránit člověka. Důležitou roli hrál i fakt, že na počátku pontifikátu Pia XI. nebylo zcela zřejmé, jakým směrem se bude ubírat fašismus a sociální nacionalismus. Vznikla otázka, jak má papež k těmto totalitním režimům přistupovat a co má od nich očekávat. Významnou skutečností bylo i to, že v totalitním státě byla moc soustředěna v rukou jednoho vůdce.

Až Pius XII. vlivem zločinů napáchaných nacistickým Německem a komunistickým Sovětským svazem začal prosazovat demokracii. Ve svém vánočním projevu z roku 1944 zdůrazňoval, že je potřeba dohlížet na činitele vlády. Kontrola má být svěřena odpovědným a hlavně svobodným občanům, kterým záleží na obecném blahu společnosti. Jan XXIII. už považoval právo člověka podílet se na veřejném životě za jeho nejdůležitější politické právo.

Dlouho považovala katolická církev moc soustředěnou v rukou jednoho panovníka, vládnoucího z Boží vůle za jedinou možnou formu státu. Přestože Lev XIII. s velkou nedůvěrou umožnil vládu lidu, postoj katolické církve se neměnil. Až zneužití státní moci vůdci totalitních států obrátil pohled katolické církve na demokracii a Pius XII. obhajoval kontrolu vlády ze strany občanů.

Sociální a hospodářská práva

V 19. století v reakci na průmyslovou revoluci se vytvářela tzv. sociální a hospodářská práva. Patřilo mezi ně např. právo na soukromě vlastnictví, spravedlivou mzdu, ochranu rodiny. Uzavřenost katolické církve vůči problémům společnosti způsobila, že místo církve zaujal ve společnosti socialismus a jiné proudy. Opožděná snaha Lva XIII. řešit sociální otázku

v encyklice *Rerum novarum* neměla už výrazný účinek. Přesto vyjádření Lva XIII., Pia XI. a Jana XXIII. v sociálních encyklikách a jejich podpora sociálních a hospodářských práv člověka měla podíl na celkové mezinárodní ochraně sociálních a hospodářských práv člověka.

Právo na soukromé vlastnictví

Právo na soukromé vlastnictví bylo katolickou církví považováno za přirozené právo člověka. Každý člověk měl mít nějaký vlastní majetek, který mu umožnil slušně a poctivě žít. Lev XIII. kritizoval snahy socialistů odebrat člověku toto právo, aby mohli zabavit majetek bohatým a přerozdělit ho mezi chudý proletariát. Ztráta vlastnického práva by podle papeže dělníkům spíše uškodila. Lev XIII rovněž zdůrazňoval, že ve světě není majetková rovnost.

Na Lva XIII. navázal Pius XI. v encyklice *Quadragesimo anno*, kde dále rozvádí jeho postoj vůči vlastnickému právu. Zabývá se učením o dvojí stránce soukromého vlastnictví – individuální a sociální. Individuální stránka má sloužit k zajištění života člověka a jeho rodiny a sociální má být využita k blahu společnosti. Bohatí lidé mají být proto více uvědomělí vůči veřejnému blahu. Podle Jana XXIII. právo na soukromé vlastnictví chránilo lidskou důstojnost a zajišťovalo člověku určitou životní úroveň.

Právo na spravedlivou mzdu, právo na podíl na kapitálu a právo na odpočinek

Aby člověk mohl mít nějaký soukromý majetek, musela mu být spravedlivě vyplácena mzda. Proto Lev XIII. zdůrazňoval, že dělník nesmí být vykořisťován a za práci musí být náležitě ohodnocen, protože práce je jeho jediným prostředkem k získání majetku. Mzda musí zajistit slušný život dělníkovi i jeho rodině. Jelikož práce dělníků byla velmi náročná, požadoval papež právo na odpočinek. Nejenže člověk potřebuje načerpat energii k další práci, ale především nesmí zapomínat na svůj duchovní život a musí se věnovat náboženským záležitostem.

Pius XI. souhlasil se svým předchůdcem a přiznával člověku podíl na kapitálu, který je vytvářen také dělníkovou prací, a proto mu má být přiznán ve formě spravedlivé mzdy. Na druhou stranu také upozorňoval, že spravedlivá odměna za práci záleží na možnostech podniku.

Jan XXIII. k těmto sociálním a hospodářským právům přidal ještě právo na práci, právo na svobodné vykonávání práce, právo na pracovní podmínky odpovídající možnostem člověka a právo podnikat.

Právo na ochranu rodiny a na výchovu dětí

Tato práva hrála důležitou roli v době, kdy vzrůstala moc totalitních států, které si chtěly vychovávat své občany jako nástroje své moci. Prosazovaly zákony, kde bylo nařízeno, že děti musí chodit do státních škol. Zákazy katolického školství a katolických výchovných spolků pro mládež měly napomáhat k uskutečňování jejich cíle.

Papežové Pius XI., Pius XII. a Jan XXIII. hájili obě práva. Pius XI. kritizoval v encyklice *Non abbiamo bisogno* zákaz činnosti katolických mládežnických spolků fašistickou vládou v Itálii a snahu o vytváření státního monopolu na vzdělání. Stejně tak učinil v encyklice *Mit brennender Sorgen* vůči nacistickému Německu. Pius XII. ve svém vánočním projevu z roku 1942 zdůrazňoval právo na rodinu, manželství, vzdělání, výchovu dětí a volbu povolání a považoval je za důležité prvky sociální jednoty. Jan XXIII. všechna tato práva vyjmenovává v encyklice *Pacem in terris* jako přirozená práva člověka.

Katolická církev se od pontifikátu Lva XIII. začala více zajímat o člověka a jeho sociální vztahy. Zaměřila se na ochranu chudých a chtěla jim zajistit život, hodný lidské důstojnosti. Poukazovala na vykořisťování dělníků, kteří z nouze přistupovali na nevýhodné podmínky zaměstnavatelů, aby mohli získat alespoň nějaké peníze. Papežové věnující se sociálním otázkám si uvědomovali, že je potřeba zajistit chudým jejich práva, jako bylo např. právo na soukromé vlastnictví a právo na spravedlivou mzdu. I chudý člověk měl svůj pozemský život prožít důstojně.

Katolická církev se také zaměřila na rodinu a manželství. V sekularizované společnosti byly umožněny civilní sňatky a rozvody. Význam rodiny a posvátnost manželství se pomalu vytrácely. Výchovu dětí stále více přebíral stát, který v totalitní době umožňoval vzdělávat se jen ve státních školách. Katolická církev proto hájila práva rodičů svobodně zvolit školy, které jejich děti budou navštěvovat. Mládež vychovávaná podle křesťanských hodnot ve spořádané rodině tvořila budoucnost katolické církve.

Závěr

Katolická církev se vyrovnávala od konce 18. století až do poloviny 20. století s moderní společností. V celé této době řešila, jak přistupovat k novotám a pokroku. Zároveň sama procházela hlubokou změnou a hledala svoji novou úlohu ve společnosti. Její pozitivní vztah k lidským právům a svobodám se utvářel pomalu a byl výsledkem působení mnoha okolností.

Bakalářská práce nastiňuje historický přehled vývoje pohledu katolické církve na problematiku lidských práv a svobod od Velké francouzské revoluce až do pontifikátu Jana XXIII. Zabývá se postupnou proměnou přístupu katolické církve - od úplného odmítání u Pia VI., Řehoře XVI. a Pia IX. k mírnému uvolnění za Lva XIII., k hájení práv člověka u Pia XI. a Pia XII. až k úplnému přijetí za Jana XXIII. Každá z kapitol si však zasluhuje další úplnější prozkoumání, které je otevřeno pro další badatele v této oblasti.

Pro celistvost daného tématu je potřeba věnovat se i následnému pokračování vývoje vztahu katolické církve k lidským právům a svobodám. Především je důležité zhodnotit význam druhého vatikánského koncilu pro přijetí lidských práv a svobod katolickou církví. Pastorální konstituce *Gaudium et spes*, jeden z výsledných dokumentů koncilu, je celá věnovaná člověku, jeho důstojnosti, vztahu ke společnosti, jeho úloze ve společnosti aj. Následná pokoncilní doba Pavla VI., Jana Pavla I. a Jana Pavla II. s sebou přinesla další střety v oblasti lidských práv a svobod. V tomto období vznikla další práva člověka, která byla v rozporu s katolickou naukou. Druhá polovina 20. století nabízí široký prostor pro bádání v této problematice.

Za přínos bakalářské práce považuji souhrnné postihnutí vývoje pohledu katolické církve na lidská práva a svobody. V jednotlivých kapitolách je popsáno jeden a půl století přeměny vztahu katolické církve k lidským právům a svobodám. Dále považuji za přínosné kapitoly věnované papežům Piovi XI. a Piovi XII., kteří byli důležitými bojovníky za ochranu lidské důstojnosti a kteří určili směr katolické církve k přijetí práv a svobod člověka. Doba Pia XI. a Pia XII. je klíčovou pro vztah církve a člověka. V období vzestupu totalitních ideologií a druhé světové války se ochrana člověka dostala do centra zájmu katolické církve.

Seznam literatury

Prameny:

Deklarace práv člověka a občana. [online]

<http://cs.wikipedia.org/wiki/Deklarace_pr%C3%A1v_%C4%8Dlov%C4%9Bka_a_ob%C4%8Dana> [cit. 2009-31-12]

DENZINGER, Henrico. *Enchiridion symbolorum definitionum et declarationum de rebus fidei et morum.* Argentorati: Sumptibus Herder, 1908.

Mezinárodní pakt o občanských a politických právech. [online] <<http://www.osn.cz/lidska-prava/?kap=6&subkap=30>> [2010-1-5].

Všeobecná deklarace lidských práv. [online] <<http://www.angelfire.com/journal/deklarace/>> [cit. 2009-12-30].

Všeobecná deklarace lidských práv a související dokumenty. Ostrava: Aries, 1993.

Papežské dokumenty:

Pius VI.:

Quod aliquantum (10. 3. 1791). [online] <<http://digilander.libero.it/magistero/p6quodal.htm>> [2009-12-31].

Pius VII.:

Mirari vos (15. 8. 1832). [online] <http://www.documentacatholicaomnia.eu/04z/z_1832-08-15__SS_Gregorius_XVI__Mirari_Vos__IT.doc.html>,
<<http://www.papalencyclicals.net/Greg16/g16mirar.htm>> [2009-12-31].

Singulari nos (25. 6. 1834). [online] <http://www.documentacatholicaomnia.eu/04z/z_1834-06-25__SS_Gregorius_XVI__Singulari_Nos__IT.doc.html>,
<<http://www.papalencyclicals.net/Greg16/g16singu.htm>> [2009-12-31].

Pius IX.:

Quanta Cura (8. 12. 1864). [online] <<http://www.papalencyclicals.net/Pius09/p9quanta.htm>> [2010-1-1].

Syllabus, čili věrný souhrn bludů novověkých, zavržených a prokletých papežem Piem IX. v okružním listu „Quanta cura“, roku 1864, a dodnes každého římského katolíka ve svědomí zavazující. Praha: Tiskové a nakladatelské družstvo církve československé. 1925.

Lev XIII.:

Immortale Dei (1. 11. 1885). [online]

<http://www.vatican.va/holy_father/leo_xiii/encyclicals/documents/hf_l-xiii_enc_01111885_immortale-dei_it.html>,

<<http://www.papalencyclicals.net/Leo13/113sta.htm>> [2010-1-1].

Libertas praestantissimum (20. 6. 1888). [online]

<http://www.vatican.va/holy_father/leo_xiii/encyclicals/documents/hf_l-xiii_enc_20061888_libertas_it.html>, <<http://www.papalencyclicals.net/Leo13/113liber.htm>>

[2010-1-1].

Rerum novarum (15. 5. 1891). [online]

<http://www.kebrle.cz/katdocs/soc_enc/RerumNovarum.htm>,

<[http://www.documentacatholicaomnia.eu/04z/z_1891-05-](http://www.documentacatholicaomnia.eu/04z/z_1891-05-15__SS_Leo_XIII__Encyclica_'Rerum_Novarum_Cupidi'___LT.doc.html)

[15__SS_Leo_XIII__Encyclica_'Rerum_Novarum_Cupidi'___LT.doc.html](http://www.documentacatholicaomnia.eu/04z/z_1891-05-15__SS_Leo_XIII__Encyclica_'Rerum_Novarum_Cupidi'___LT.doc.html)> [2010-1-2].

Pius X.:

Lamentabili sane (3. 7. 1907). [online] <[http://www.documentacatholicaomnia.eu/04z/z_1907-](http://www.documentacatholicaomnia.eu/04z/z_1907-06-03__SS_Pius_X__Syllabus_'Lamentabili_Sane'___IT.doc.html)

[06-03__SS_Pius_X__Syllabus_'Lamentabili_Sane'___IT.doc.html](http://www.documentacatholicaomnia.eu/04z/z_1907-06-03__SS_Pius_X__Syllabus_'Lamentabili_Sane'___IT.doc.html)>,
<<http://www.papalencyclicals.net/Pius10/p10lamen.htm>> [2010-1-2].

Pascendi dominici gregis (8. 9. 1907). [online]

<[http://www.documentacatholicaomnia.eu/04z/z_1907-09-](http://www.documentacatholicaomnia.eu/04z/z_1907-09-08__SS_Pius_X__Encyclica_'Pascendi_Dominici_Gregis'___FR.doc.html)

[08__SS_Pius_X__Encyclica_'Pascendi_Dominici_Gregis'___FR.doc.html](http://www.documentacatholicaomnia.eu/04z/z_1907-09-08__SS_Pius_X__Encyclica_'Pascendi_Dominici_Gregis'___FR.doc.html)>,

<<http://www.papalencyclicals.net/Pius10/p10pasce.htm>> [2010-1-2].

Benedikt XV.:

Ad beatissimi apostolorum (1. 11. 1914). [online]

<http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xv/encyclicals/documents/hf_ben-xv_enc_01111914_ad-beatissimi-apostolorum_it.html>,

<<http://www.papalencyclicals.net/Ben15/b15adbea.htm>> [2010-1-2].

Pius XI.:

Quadragesimo anno (15. 5. 1931).

[online] <http://www.kebrle.cz/katdocs/soc_enc/QuadragesimoAnno.htm>,

<http://www.vatican.va/holy_father/pius_xi/encyclicals/documents/hf_p-xi_enc_19310515_quadragesimo-anno_it.html> [2010-1-3].

Non abbiamo bisogno (29. 6. 1931). [online]

<http://www.vatican.va/holy_father/pius_xi/encyclicals/documents/hf_p-xi_enc_19310629_non-abbiamo-bisogno_it.html>, <<http://www.papalencyclicals.net/Pius11/P11FAC.HTM>> [2010-1-3].

Mit brennenden Sorgen (14. 3. 1937). [online]

<http://www.vatican.va/holy_father/pius_xi/encyclicals/documents/hf_p-xi_enc_14031937_mit-brennender-sorge_ge.html> [2010-1-3].

Divini redemptoris (19. 3. 1937). [online]

<http://www.vatican.va/holy_father/pius_xi/encyclicals/documents/hf_p-xi_enc_19370319_divini-redemptoris_it.html>,

<<http://www.papalencyclicals.net/Pius11/P11DIVIN.HTM>> [2010-1-3].

Pius XII.:

Summi pontificatus (20. 10. 1939). [online]

<http://www.vatican.va/holy_father/pius_xii/encyclicals/documents/hf_p-xii_enc_20101939_summi-pontificatus_it.html>,

<<http://www.papalencyclicals.net/Pius12/P12SUMMI.HTM>> [2010-1-4].

Radiomessaggio di sua santità Pio XII. alla vigilia del santo natale (24. 12. 1942). [online]

<http://www.vatican.va/holy_father/pius_xii/speeches/1942/documents/hf_p-

xii_spe_19421224_radiomessage-christmas_it.html>,
<<http://www.papalencyclicals.net/Pius12/P12CH42.HTM>> [2010-1-4].

Divino afflante spiritu (30. 9. 1943). [online]
<http://www.vatican.va/holy_father/pius_xii/encyclicals/documents/hf_p-xii_enc_19430930_divino-afflante-spiritu_lt.html>,
<<http://www.papalencyclicals.net/Pius12/P12DIVIN.HTM>> [2010-1-4].

Radiomessaggio di sua santità Pio XII. ai popoli del mondo intero (24. 12. 1944). [online]
<http://www.vatican.va/holy_father/pius_xii/speeches/1944/documents/hf_p-xii_spe_19441224_natale_it.html>, <<http://www.papalencyclicals.net/Pius12/P12XMAS.HTM>>
[2010-1-4].

Humani generis (12. 8. 1950). [online] <http://www.documentacatholicaomnia.eu/04z/z_1950-08-22__SS_Pius_XII__Encyclica_'Humani_Generis'__IT.doc.html>,
<<http://www.papalencyclicals.net/Pius12/P12HUMAN.HTM>> [2010-1-4].

Jan XXIII.:

Mater et Magistra (15. 5. 1961). [online]
<http://www.vatican.va/holy_father/john_xxiii/encyclicals/documents/hf_j-xxiii_enc_15051961_mater_lt.html>,
<http://www.kebrle.cz/katdocs/soc_enc/MaterEtMagistra.htm> [2010-1-4].

Pacem in terris (19. 4. 1963). [online]
<http://www.vatican.va/holy_father/john_xxiii/encyclicals/documents/hf_j-xxiii_enc_11041963_pacem_lt.html>,
<http://www.kebrle.cz/katdocs/soc_enc/PacemInTerris.htm> [2010-1-4].

Literatura:

BLET, Pierre. *Pius XII. a druhá světová válka ve světle vatikánských archivů*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2001.

BOFF, Leonardo. Problém lidských práv v církvi. *Teologický sborník*, 1997, roč. 3, č. 3, s. 44 – 60.

- BEDOUELLE OP, Guy. Pius X.: nesmlouvavý papež, nebo reformátor. *Salve*, 2007, roč. 17, č. 3, s. 53 – 61.
- BÜHLMANN, Walbert. *Jan XXIII. Zápas za budoucnost církve*. Praha: Vyšehrad, 1997.
- CHENAUX, Philippe. Pius XII. a druhá světová válka. *Salve*, 2008, roč. 18, č. 3, s. 37 – 45.
- Církev a stát: Sborník příspěvků z 3. Ročníku konference*. Brno: Masarykova univerzita, 1998.
- DAWSON, Christopher. *Bohové revoluce*. Praha: Vyšehrad, 1997.
- FERRO, Marc. *Dějiny Francie*. Praha: NLN, 2006.
- FOX, Robin. Lidská přirozenost a lidská práva. *Revue Proglas*, 2001, roč. 12, č. 5 – 6, s. 41 – 46.
- FRANZEN, August. *Malé církevní dějiny*. Praha: ZVON, 1992.
- FUKUYAMA, Francis. Přirozená práva a lidské dějiny. *Revue proglas*, 2001, roč. 12, č. 7, s. 28 – 33.
- FURET, François. *Francouzská revoluce: Od Turgota k Napoleonovi 1770 – 1814*. 1. Díl. Praha: Argo, 2004.
- GÁL, Miroslav. *Katolická církev a lidská práva*. Praha: Univerzita Karlova. Katolická teologická fakulta. Katedra teologické etiky a spirituální teologie, 2008. 53 s. Vedoucí bakalářské práce Libor Ovečka.
- HAFNER, Felix. *Kirchen im Kontext der Grund- und Menschenrechte*. Freiburg: Univ.-Verl., 1992.
- Lidská práva. Nárok na obecnou platnost a kulturní diferenciaci*. Ed. HANUŠ, Jiří. Brno: CDK, 2001.
- JANDA, Jan. *Jan XXIII., Pavel VI. a ? : 2. vatikánský koncil*. Praha: Svoboda, 1966.
- KOMÁROVÁ, Božena. *Původ a význam lidských práv*. Praha: SPN, 1990.
- Křesťanství a lidská práva*. Ed. HANUŠ, Jiří. Brno: CDK, 2002.
- KYLAR, Ladislav. *Církev a občansko-demokratický princip*. Praha: Univerzita Karlova. Evangelická teologická fakulta. Katedra teologické etiky, 2003. 48 s. Vedoucí diplomové práce Jakub S. Trojan.
- MAIER, Hans. *Lidská práva – nárok na obecnou platnost a kulturní diferenciaci*. In *Lidská práva. Nárok na obecnou platnost a kulturní diferenciaci*. Ed. HANUŠ, Jiří. Brno: CDK, 2001.
- MAIER, Hans. *Revoluce a církev. K dějinám počátku křesťanské demokracie*. Brno: CDK, 1999.
- MORAVČÍKOVÁ, Michaela. *Církev a lidské právo*. Bratislava: Ústav pre vzťah štátu a cirkví, 2002.
- NOWAK, Jerzy Robert. *Církev a Velká francouzská revoluce*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2003.
- Občanská a lidská práva*. Ed. PAVLÍČEK, Václav. Praha: ALEKO, 1991.

- PANNIKAR, Raimon. Je pojem lidská práva součástí výhradně západní kultury? *Teologický sborník*, 1997, roč. 3, č. 3, s. 3 – 21.
- PETRÁČEK, Tomáš. „Papež musí mluvit jako papež.“ Rozhovor s Philipem Chenauxem. *Salve*, 2008, roč. 18, č. 3, s. 49 – 53.
- PETRÁČEK, Tomáš. Církev doby Pia XII. *Salve*, 2008, roč. 18, č. 3, s. 7 – 20.
- PLONGERON, Bernard. *Zrození republikánského křesťanství*. Brno: CDK, 2000.
- Problém tolerance v dějinách a perspektivě*. Ed. MACHOVEC, Milan. Praha: Academia, 1995.
- První sněm celosvětové církve: První vatikánský koncil 1869 – 1870*. Ed. HANUŠ, Jiří. Brno: CDK, 2001.
- PUNT, Jozef. *Die Idee der Menschenrechte: ihre geschichtliche Entwicklung und ihre Rezeption durch die moderne katholische Sozialverkündigung*. Paderborn: Schöningh, 1987.
- PUTZ, Gertraud. *Christentum und Menschenrechte*. Innsbruck: Tirolia-Verlag, 1991.
- RUSTON, Roger. *Human rights and the image of God*. London: SCM Press, 2004.
- SCHATZ, Karl. *Dějiny papežského primátu*. Brno: CDK, 2002.
- SOBOUL, Albert. *Velká francouzská revoluce*. Praha: NPL, 1964.
- Sociální encykliky*. Praha: Zvon, 1996.
- SOUSEDÍK, Stanislav. Idea lidských práv a její dvě verze. *Teologické texty*, 2007, roč. 18, č. 3, s. 132 – 134.
- Stát a církev v zemích EU*. Ed. ROBBERS, Gerhard. Praha: Academia, 2002.
- SUCHÁNEK, Drahomír. Bismarckův kulturní boj – kořeny, příčiny, souvislosti. *Historický obzor*, 2000, roč. 11, č. 7 – 8, s. 248 – 258.
- WEISS, Otto. Katolický modernismus (Pojem – sebeidentifikace – podoby – důsledky). *Salve*, 2007, roč. 17, č. 3, s. 9 – 51.
- WUTHE, Paul. *Für Menschenrechte und Religionsfreiheit in Europa. Die Politik des Heiligen Stuhls in der KSZE/OSZE*. Stuttgart: Kohlhammer, 2002.

Elektronické zdroje:

BUDKOVÁ, Lenka. *Srovnání pojetí lidských práv mezinárodních institucí a katolické církve – závěr*. [online]

<http://www.distance.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=6&idc=41&Itemid=57> [cit. 2009-12-30].